

Моніторинг прозорості національних ВНЗ 2015

Моніторинг прозорості національних ВНЗ

За підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Дослідження присвячене проблемі використання прозорості університетів як одного з інструментів забезпечення та підвищення якості вищої освіти. Звіт складається з двох частин.

Перша присвячена міжнародному контексту інструменталізації прозорості університетів. Описані основні практики застосування відкритості університетів у Франції, Англії, Нідерландах та Росії. Французький досвід переданий крізь призму об'єднання вишів. Прозорість англійських університетів розглядається під кутом зору вступної кампанії та інформування абітурієнтів. Голландський досвід описаний з акцентом на стратегічному плануванні, яке здійснюють університети. Також окрема стаття присвячена блиц-огляду боротьби з корупцією за допомогою прозорості закордоном.

Друга частина присвячена моніторингу прозорості національних ВНЗ в Україні, який тривав протягом півроку з жовтня 2014 по березень 2015 року. Результати моніторингу показали, як університети публікують на своїх сайтах інформацію, присвячену освітнім програмам, фінансовим та адміністративним аспектам, а також стратегічному плануванню. Також описана методологія моніторингу, згідно з якою кожен університет у підсумку отримав відповідний рейтинговий бал. Наприкінці подано узагальнені рекомендації для університетів та Міністерства освіти щодо вдосконалення та підвищення рівня прозорості українських університетів. Окрім того, в рамках проекту кожен національний ВНЗ отримав індивідуальні рекомендації про те, як підвищити власний рівень прозорості для підвищення якості вищої освіти, залучення більш мотивованих абітурієнтів та пошуку додаткових джерел фінансування.

CEDOS
04071, Київ-71, а/с 98
тел.: (044) 417-00-17
факс.: (044) 417-31-71
cedos.org.ua

CEDOS (раніше Центр дослідження суспільства) – незалежний, позапартійний, некомерційний аналітичний центр. Ми досліджуємо державну політику та суспільні процеси у сферах освіти, міграції та міського розвитку з метою формування прогресивних інституцій та посилення участі громадян у прийнятті рішень. Ми робимо акцент на необхідності дискусій щодо шляхів розвитку України, виступаємо за соціально орієнтовану, прогресивну економіку та політику.

Зміст

Міжнародний досвід прозорості у вищій освіті

- 5 Боротьба з корупцією у вищій школі на Заході: участь громадськості (Єгор Стадний)
- 9 Чому французьким університетам вигідно бути прозорими? (Андрій Солодзько)
- 14 Прозорість та стратегічне планування у вищій освіті Нідерландів (Мирослава Гладченко)
- 19 Вибір університетів по-англійськи (Ірина Шевченко)
- 23 Інформаційна (не)відкритість російських університетів (Ірина Когут)

Рейтинг прозорості національних ВНЗ 2015

- 27 Результати моніторингу прозорості
 - 32 Методологія рейтингу прозорості
 - 36 Індекс прозорості – рейтингова таблиця
-
- 42 **Рекомендації для керівників вищих навчальних закладів, Міністерства освіти та науки України і Комітету науки та освіти Верховної Ради України**

Міжнародний досвід прозорості у вищій освіті

Боротьба з корупцією у вищій школі на Заході: участь громадськості

Термін «прозорість» має чимало різних визначень, на нашу думку, досить влучне окреслення дав норвезький антикорупційний центр U4: «Прозорість – це ясність, чесність та відкритість. Вона передбачає, що державні службовці, менеджери та довірені особи зобов'язані діяти прозоро, передбачувано та зрозуміло. Необхідно відкрити достатньо інформації для того, аби інші організації та громадськість могли оцінити, чи дотримані процедури відповідно до отриманих повноважень. Тому прозорість вважається неодмінним елементом підзвітного врядування, яке веде до кращого застосування ресурсів, підвищення ефективності та перспектив економічного зростання в цілому»¹.

Таке визначення цілком підходить для сфери освіти. Як правило, вільний доступ до інформації є необхідною, але не достатньою умовою для вищої якості. Адже цю інформацію потрібно перевіряти, а отримані результати повинні слугувати підставою для санкцій або ж заохочень. Саме тому потрібен постійний запит на прозорість та захист своїх прав серед учасників освітнього процесу.

Власне, міжнародний досвід показує, що боротьба за прозорість університетів триває у багатьох країнах, незалежно від того, наскільки вони розвинуті. Часто успіх залежить більше від громадянської активності, ніж від державної політики.

Наведемо декілька прикладів міжнародного досвіду боротьби за прозорість у вищій освіті.

¹ Glossary: Accountability // Anticorruption resource center. Доступно онлайн: <http://www.u4.no/glossary/> [відвідано: 03.05.2015]

Великобританія

У 2011 році очільнику Лондонської школи економіки та політичної науки Говардові Девісу довелося піти у відставку після оприлюднення інформації про благодійну допомогу, яка протягом кількох років надходила до університету від фонду родини Каддафі. Завдяки подібним пожертвам тодішня влада Лівії будувала собі позитивний імідж у світі.

Університет був змушений відмовитись від подальших пожертв. Звіт комісії на чолі з головним суддею Англії та Уельса Гаррі Вульфом виявив, що Школа не має жодних механізмів оцінки ризиків для прийняття рішення щодо благодійної допомоги.

«Часто успіх залежить більше від громадянської активності, ніж від державної політики.»

Наступного року університет після широкого обговорення затвердив свій етичний кодекс, який окреслює процедури перевірки потенційних пожертв та грантів, аби надалі уникнути спроб відбілити реноме за рахунок імені Школи².

² Procedures for the ethical screening of grants and donations // The London School of Economics and Political Science. Доступно онлайн: <http://www.lse.ac.uk/intranet/LSEServices/ethics/Procedures-for-the->

США

Американські університети мають одну з найбільш розгалужених систем кредитування, яка вимагає від студентів певного рівня фінансової грамотності та здатності зробити розважливий вибір. Складність системи часто сприяє зловживанням з боку університетів.

У 2007 році розслідування прокуратури штату Нью-Йорк показало, що низка університетських менеджерів рекомендувала брати позики не у тих кредиторів, котрі пропонують найвигідніші умови, а у тих, з котрими менеджери мали бізнес-зв'язки як члени їхніх наглядових рад чи акціонери.

Часом деякі американські університети діють на межі фолу, проте цілком легально. Прагнучи залучити якомога більше федерального фінансування, їхні рекрутери рекомендують вступникам брати федеральні позики, незважаючи на недостатній рівень підготовки до навчання в університеті.

Найбільше зловживань під час вступної кампанії стається в університетах, які поширюють недостовірні дані про свої програми. Одним з найбільш популярних критеріїв, за яким молоді американці обирають університети, є показник працевлаштування випускників. Разом з тим, через низку обставин цей параметр дуже часто піддають критиці.

Ані на федеральному рівні, ані на рівні штатів не існує єдиної для усіх стандартизованої вимоги для розрахунку та оприлюднення цих показників. Саме через це університети часто можуть подавати до акредитаційних організацій різних рівнів та галузей дані, які між собою дуже відрізняються³.

Більшість університетів при оприлюдненні показників працевлаштування не зазначає, чи робота була знайдена у відповідності до наданих кваліфікацій, а також кількість випускників, які були охоплені моніторингом.

Адміністрація Президента Барака Обама вже декілька разів анонсувала розробку єдиних федеральних стандартів для певних програм підготовки. Проте вони так і не набули чинності.

Натомість більш ефективними виявились громадські ініціативи.

[ethical-screening-of-grants-and-donations.pdf](#) [відвідано: 03.05.2015]

³ Dental Assistant Everest College – Anaheim // Everest College Anaheim. Доступно онлайн: <http://www.everest.edu/disclosures/gedt/171/dental-assistant> [відвідано: 04.05.2015]

У 2009 році два студенти Університету Вандербільта запустили сайт Прозорість правничих шкіл, який акумулює детальні дані про працевлаштування випускників та результати вступної кампанії. Він допомагає зробити більш зважений вибір вступникам, які бажають вчитись на юристів⁴.

« Ані на федеральному рівні, ані на рівні штатів не існує єдиної для усіх стандартизованої вимоги для розрахунку та оприлюднення цих показників. Саме через це університети часто можуть подавати до акредитаційних організацій різних рівнів та галузей дані, які між собою дуже відрізняються.

Сайт використовує дані зі звітів правничих шкіл до AmericanBarAssociation, які університети добровільно надають команді сайту. До речі, АВА – одна з не багатьох акредитаційних організацій, що вимагає досить детальну звітність щодо показника працевлаштування задля акредитації.

Австралія

У 2015 році в ефірі національного телебачення Австралії було показано сюжет про зловживання на ринку міжнародних студентів⁵. Йшлося про діяльність рекрутингових компаній, які університети наймають для пошуку іноземних абітурієнтів.

Рекрутери пропонували послуги з підробки документів та способи оминати перевірку знання англійської.

В епіцентрі скандалу опинився один з найбільших австралійських вишів – Університет Західного Сіднею. Його колишня викладачка повідомила про те, як міжнародні студенти медичних програм безперешкодно проходили екзамени, не володіючи достатніми знаннями.

⁴ Law School Transparency. Доступно онлайн: <http://www.lawschooltransparency.com/> [відвідано: 04.05.2015]

⁵ Bracey, A., Universities face new corruption report // Campus Review, 21.04.2015. Доступно онлайн: <http://www.campusreview.com.au/2015/04/universities-face-new-corruption-report/> [відвідано: 04.05.2015]

« Рекрутери пропонували послуги з підробки документів та способи оминуті перевірку знання англійської.

Після виходу передачі в ефір Університет надав інформацію про проведене раніше внутрішнє розслідування та нові правила відбору міжнародних студентів.

Румунія

У 2007 році за результатами опитування у Румунії, 31% студентів вважали комендантів гуртожитків найбільш корумпованими чиновниками в університетах⁶. Система поселення до гуртожитків та поліпшення умов проживання створювала сприятливі умови для хабарництва, як і в українських університетах, фактично, усе залежало від адміністрації гуртожитків.

Невдовзі після опитування у м. Тімішоара, другому за кількістю населення у країні, група активістів розпочала кампанію проти корупції під час поселення у гуртожитки.

Вони запустили спеціальний сайт та гарячу лінію для збору повідомлень про випадки хабарництва в університетах. Зібрана інформація передавалась до адміністрації університетів, паралельно активісти забезпечували належне висвітлення кампанії в медіа.

Реакція місцевих університетів не забарилась. Найбільш прогресивні почали публікувати на сайті списки мешканців гуртожитків та тих, хто чекає в черзі на поселення, з відповідними балами за успішність, а також соціальні пільги, які були визначальними під час отримання місця в гуртожитку.

У 2009 році 15 студентських організацій почали поширювати цей досвід по всій країні.

Польща

Довгий час інформація про проведення конкурсів на заміщення вакантних посад у польських універ-

⁶ Sistemul universitar romanesc- comunicat de presa // FUNDATIA, 10.07.2007. Доступно онлайн: <http://www.fundatia.ro/sistemul-universitar-romanesc-comunicat-de-presa> [відвідано: 05.05.2015]

ситетах залишалась закритою, що ускладнювало забезпечення якісного відбору викладацького складу та відкривало шлях для зловживань.

« Водночас почали траплятися інші зловживання, коли умови конкурсу оголошуються надто вузькими для того, щоб відбір за ними пройшли лише певні визначні особи.

З 2013 року після змін до законодавства університети зобов'язані публікувати інформацію про вакансії менеджерів та викладачів на своїх сайтах, сайті міністра вищої освіти та науки, а також на порталі Єврокомісії Euraxess, який присвячений мобільності науковців⁷.

Нововведення допомогли збільшити доступ до інформації про вакансії та покращити умови для мобільності викладачів.

Водночас почали траплятися інші зловживання, коли умови конкурсу оголошуються надто вузькими для того, щоб відбір за ними пройшли лише певні визначні особи.

Німеччина

У Німеччині докторський ступінь додає суттєвих переваг під час працевлаштування та кар'єрного зростання, дуже часто він виступає чинником престижу та реноме. Більше того, Німеччина – одна з небагатьох країн, де офіційне звернення Doktor можна використовувати у документах, які підтверджують особу.

Як наслідок, зростає попит на недобросовісні практики отримання наукового ступеня. Факти плагіату та залучення платних консультантів, які насправді виконують левову частку роботи, регулярно викриваються медіа або ж науковцями.

У 2011 році у Бундестазі було зареєстровано законопроект про виключення докторського ступеня із посвідчень особи, однак він був відхилений.

Водночас після того, як у дисертації німецького міністра оборони Карла-Теодора Гуттенберга був виявлений плагіат, активісти запустили проєкт VroniPlag, який протягом кількох років виявив факти неналежного цитування у дисертаціях по-

⁷ EURAXESS: Researchers in Motion. Доступно онлайн: <http://ec.europa.eu/euraxess/> [відвідано: 05.05.2015]

над 140 відомих політиків, акторів та громадських діячів⁸.

У більшості випадків плагіатори були позбавленні ступеня через суд, у деяких випадках університети не погодились із висновками VroniPlag.

«**Факти плагіату та залучення платних консультантів, які насправді виконують левову частку роботи, регулярно викриваються медіа або ж науковцями.**

Міжнародна освіта

Ринок міжнародної освіти розростається доволі стрімко. На жаль, разом з ним дедалі більше поширюються випадки шахрайства. Рекрутери-шахраї пропонують нелегальні послуги абітурієнтам або ж просто подають недостовірну інформацію.

У зв'язку з цим, ЮНЕСКО та ОЕСР розробили спільні інструкції для забезпечення якості у міжнародній освіті. Вони охоплюють досить широкий спектр рекомендацій для різних стейкхолдерів, зокрема, серед пунктів для університетів мова йде про потребу доступу до чітких описів програм, механізмів забезпечення якості та компетентностей, які можна здобути на програмі.

Ця інформація повинна бути доступною англійською та тими мовами, які є поширеними у країнах походження студентів.

Вона є важливою для вступників та студентів, для того, щоб вони мали змогу зробити якісний вибір та уникнути шахрайства. Також ця інформація цінна для майбутніх працедавців, щоб вони могли зрозуміти кваліфікацію випускників.

Нещодавно міністр освіти та науки Сергій Квіт брав участь у конференції міністрів освіти Європейського простору вищої освіти, яка була присвячена новим стандартам забезпечення якості вищої освіти. Нові стандарти у частині, що стосується університетів, приділяють особливу увагу інформуванню про зміст освітніх програм, а також прозорості та справедливості кадрової політики.

Цим аспектам присвячені окремі пункти стандартів. Вищі навчальні заклади повинні публікувати інформацію про свої програми, правила відбору, очікувані результати навчання та кваліфікації, види навчальних робіт та оцінювання, умови та бази для навчання, інформацію про працевлаштування випускників, а також гарантувати прозорий процес добору викладацького складу.

Ці міжнародні рекомендації є вкрай актуальними для українських університетів, які поки що, на жаль, не сприймають прозорість як щось корисне для себе.

Вперше опубліковано на РБК-Україна 21.05.2015

⁸ VroniPlag Wiki: Statistik. Доступно онлайн: [http://de.vroniplag.wikia.com/wiki/VroniPlag_Wiki: Statistik](http://de.vroniplag.wikia.com/wiki/VroniPlag_Wiki:Statistik) [відвідано: 05.05.2015]

Чому французьким університетам вигідно бути прозорими?

Новий закон про вищу освіту передбачає, що діяльність вузів має бути прозорою: «Автономія вищого навчального закладу зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно». Однак вузи не поспішають виконувати цю норму закону. Міністерству освіти довелося звертатися до керівників ВНЗ зі спеціальним листом і нагадуванням, що на сайті вузу мають бути оприлюднені його статут, документи, пов'язані з організацією освітнього процесу, перелік вакантних посад, кошторис, фінансовий звіт, штатний розпис, інформація про тендерні процедури тощо.

« Через глобалізацію ринку освітніх послуг французькі університети почали програвати конкуренцію іншим великим гравцям.

Вести підзвітну фінансову та адміністративну політику, інформувати про власні програми, дисципліни та очікувані результати навчання та бути загалом відкритим – все це ВНЗ здебільшого сприймають як вимогу. Натомість у багатьох країнах прозора політика університету – це насамперед спосіб показати свої досягнення. Таким чином університети змагаються за довіру до себе,

починаючи з абітурієнта і закінчуючи потенційним грантодавцем чи донором. Тобто прозорість є інструментом для пошуку фінансування та підвищення якості освіти.

Цікавим тут є досвід університетів Франції. І не лише розвиненою вишівською автономією, а й тим, що тут вже відчутні перші наслідки недавнього укрупнення університетів, про які дискусія в Україні не вщухає вже досить давно.

Через глобалізацію ринку освітніх послуг французькі університети почали програвати конкуренцію іншим великим гравцям. Це дало поштовх до проведення реформи вищої школи.

Як результат, у 2007 році було значно розширено адміністративну та фінансову самостійність університетів. В сфері управління зокрема було розширено повноваження адміністрації, спрощено створення структурних наукових та дослідницьких підрозділів та прийом на роботу іноземних викладачів, впроваджено процедуру попереднього електронного запису в університети, створено відділи працевлаштування при університетах. Разом з тим, можливість перебування на посаді президента університету було обмежено двома чотирирічними термінами, до того ж, щороку університет повинен оприлюднювати звіт про свою діяльність.

Проте набагато більш суттєвими виявилися зміни у фінансовій сфері. Університетам надали право вільно розпоряджатися усім своїм бюджетом, передали у власність нерухомість та наділили правом вільно нею розпоряджатися (крім відчуження) за умови збереження цільового призначення. Змінили підхід до формування

зарплатного фонду. Його розмір тепер повинен дорівнювати минулорічному об'єму, помноженому на різноманітні коефіцієнти. Таким чином, щоб отримати більше коштів наступного року університет, зацікавлений самостійно шукати фінансування, аби збільшити поточний зарплатний фонд. Для цього закон спростив процедуру створення приватних фондів для фінансування ВНЗ. Також змінено формулу фінансування університетів. Відтепер фінансування залежить від оцінки продуктивності та активності. Нова система передбачає розподіл коштів в залежності від кількості студентів та дослідників, їхньої успішності, коефіцієнту розміру університету, наявності технологічних спеціальностей, навчання на яких коштує дорожче, та рівня працевлаштування випускників.

« ...щоб отримати більше коштів наступного року університет, зацікавлений самостійно шукати фінансування, аби збільшити поточний зарплатний фонд. Для цього закон спростив процедуру створення приватних фондів для фінансування ВНЗ.

З впровадженням реформи університети зробили важливі адміністративні кроки, два з них виявились знаковими.

По-перше, університети почали створювати об'єднання на національному і регіональному рівнях для проведення більш якісних та глибоких досліджень. У 2013 році навіть був прийнятий закон⁹, який такі об'єднання на регіональному рівні зробив обов'язковими, якщо в певному регіоні існують факультети, які дублюють навчальні програми. Університети малого та середнього розміру змушені були піти далі – укрупнюватися для більш ефективного управління бюджетними і людськими ресурсами¹⁰ шляхом злиття університетів на місцевому та регіональному рівнях. Це зменши-

⁹ Loi n°2013-660 du 22 juillet 2013 relative à l'enseignement supérieur et à la recherche – Доступно онлайн: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000027735009> [відвідано: 12.02.2015]

¹⁰ Loi n°2007-1199 du 10 août 2007 relative aux libertés et responsabilités des universités. Доступно онлайн: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000824315> [відвідано: 12.02.2015]

ло кількість університетів, але вони стали значно видиміші для потенційних студентів, дослідників та донорів. Сьогодні у Франції налічується 74 публічних університетів¹¹, а ще у 2010 їх було 86. Так, теперішній Університет Страсбурга (Université de Strasbourg) був утворений шляхом злиття трьох університетів цього міста, а університет Екс-Марсель (Aix Marseille Université) – це об'єднання трьох університетів регіону Прованс-Альпи-Лазурний берег. Університет Екс-Марсель став найбільшим у Франції, а Університет Страсбурга – третім за розміром. Це дало їм можливість потрапити до Шанхайського рейтингу і на цьому будувати свій імідж. У 2014 році Університет Страсбурга зайняв у ньому 95 місце, а Екс-Марсель – позицію 101–150¹². При цьому в більш глибоких національних рейтингах – де ставка робиться не стільки на цитування та публікації, скільки на кількість студентів, які закінчили цикл, різноманітні оцінювання якості та опитування думки – вони закріпилися всередині рейтингу^{13,14}.

« Це зменшило кількість університетів, але вони стали значно видиміші для потенційних студентів, дослідників та донорів.

По-друге, університети змушені були стати значно відкритішими. За умов жорсткої конкуренції, в ситуації, коли потрібно постійно залучати донорів як на національному рівні, так і на рівні

¹¹ Universités // Campus France. Доступно онлайн: <http://www.campusfrance.org/fr/espace-documentaires/informations-sur-les-%C3%A9tablissements/fiches-%C3%A9tablissements/universit%C3%A9s> [відвідано: 20.02.2015]

¹² Academic Ranking of World Universities 2014. Доступно онлайн: <http://www.shanghairanking.com/ARWU2014.html> [відвідано: 13.02.2015]

¹³ Meilleures universités de France: un nouveau classement // Linternaute.com 22/04/13. Доступно онлайн: <http://www.linternaute.com/actualite/education/meilleures-universites-de-france-un-nouveau-classement-0413.shtml> [відвідано: 17.02.2015]

¹⁴ Le Fevre, P.A., Classement des Universités: le palmarès selon l'insertion professionnelle // Le Parisien, 13.02.2013. Доступно онлайн: <http://etudiant.aujourd'hui.fr/etudiant/info/insertion-professionnelle-palmares-universites.html> [відвідано: 17.02.2015]

ЄС, отримати кращих студентів, слідом за якими прийде фінансування, не бути відкритим стає не вигідно. Це несе репутаційні втрати для установи, а посадова особа, яка приховує інформацію, не зробить вдалу кар'єру. Водночас високий рівень правової культури та вплив громадянського суспільства усувають потребу так детально, як в Україні, законодавчо регулювати доступ публічної інформації, адже механізм працює і без цього.

« Це несе репутаційні втрати для установи, а посадова особа, яка приховує інформацію, не зробить вдалу кар'єру.

Доступ до інформації у Франції базований на статті 15 Декларації прав людини і громадянина 1978, яка гарантує, що суспільство має право вимагати, аби кожен представник влади звітував про свою управлінську діяльність, а також на нормах Закону № 78–753 від 17 липня 1978 щодо заходів з поліпшення відносин між публічною адміністрацією і громадськістю в сфері адміністративних, соціальних та податкових відносин¹⁵. Закон побудований на подібних до українського принципах: дає вичерпний перелік інформації, доступ до якої обмежений, зобов'язує враховувати положення про захист персональних даних та окремо встановлює, що наукові та освітні установи також є суб'єктами відповідних правовідносин.

Кожного року державне фінансування університетів збільшується, тільки за перший рік після реформи 2007 року децентралізація та передача повноважень загалом дозволила збільшити фінансування з 6.800 євро до 9000 євро на одного студента¹⁶. Маючи право розпоряджатися всім об'ємом коштів на власний розсуд, університети несуть відповідальність за управління державни-

¹⁵ Loi n°78–753 du 17 juillet 1978 portant diverses mesures d'amélioration des relations entre l'administration et le public et diverses dispositions d'ordre administratif, social et fiscal Доступно онлайн: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000339241> [відвідано: 12.02.2015]

¹⁶ Repères et références statistiques sur les enseignements, la formation et la recherche, Statistiques – publications annuelles – Edition 2014. Доступно онлайн: http://cache.media.education.gouv.fr/file/2014/04/7/DEPP_RERS_2014_344047.pdf [відвідано: 17.02.2015] – с. 359

ми коштами. Ця відповідальність вимагає прозорості. Це передбачає не тільки фінансову звітність, а й відкритість інформації про освітню політику університету та діяльність адміністрації. Засідання всіх органів управління навчальним закладом є відкритими для громадськості (за винятком особистих перемовин, наприклад, з питань укладення трудового контракту, проте результати таких перемовин повинні бути оприлюднені протягом найкоротшого терміну). Те саме стосується перемовин щодо укладення контракту на науково-дослідницьку діяльність: перемовини можуть бути таємними, проте результат – ніколи. Норми Закону про захист персональних даних (Loi Informatique et Libertés)¹⁷ не можуть використовуватися з метою приховування університетської політики.

« Перемовини можуть бути таємними, проте результат – ніколи.

Власне, через те, що є можливість прийти і бути присутнім фактично на будь-якому засіданні керівних органів або безперешкодно отримати відповідний документ через запит, відсутня потреба оприлюднювати на сайтах вищів специфічні документи, наприклад, штатний розпис чи кошторис. Водночас Вища рада з оцінки наукових досліджень і вищої освіти¹⁸, адміністративний орган, який покликаний оцінювати якість вищої освіти, регулярно оприлюднює на своєму сайті так звані Рапорти оцінки (Rapport d'évaluation) по кожному з університетів. В ньому можна дізнатись про структуру управління, кошторис університету, кількість ставок, кількість викладачів на постійному і тимчасовому контракті, наявність вакансій та динаміку їх заповнення, інформацію про матеріальні ресурси: нерухомість, транспортні засоби, лабораторії, устаткування тощо. Усе це подано в зручному для ознайомлення форматі графіків та таблиць, з динамікою змін за попередні роки.

Візьмемо для прикладу два університети. Перший – столичний Університет Пантеон-Ассас, який є одним з лідерів у сфері права та економіки і символом вдалого освітнього менеджменту,

¹⁷ Loi 78–17 du 6 janvier 1978 modifiée. Доступно онлайн: <http://www.cnil.fr/documentation/textes-fondateurs/loi78-17/> [відвідано: 20.02.2015]

¹⁸ Haut Conseil de l'évaluation de la recherche et de l'enseignement supérieur

налічує 18 000 студентів, 2016 викладачів та має бюджет 92,3 мільйони євро. Другий – Університет Ліон-2, який спеціалізується на гуманітарних та суспільних науках, налічує 27 000 студентів, 2500 викладачів, має бюджет 120 мільйонів євро. Адміністрація Ліон-2 після реформи 2008 року була переконана, що університет зможе самостійно забезпечити роботу багатьох кафедр та підрозділів, не співпрацюючи з регіональними конкурентами. Проте конкуренти, які краще змогли розпорядитися акумульованими фінансовими ресурсами, швидше запропонували нові програми та подвійні дипломи, почали вигравати. Натомість Ліон-2 став відомий невдалим використанням нових можливостей¹⁹, мусив скоротити бюджет на 20 мільйонів протягом 2012–2014 років і зараз надолужує втрачене.

« Проте університети зацікавлені надавати набагато більше інформації.

У Франції законодавство зобов'язує університети оприлюднювати інформацію про поточні державні закупівлі, звіт про закупівлі за минулий рік, звіт ректора та склад наглядової ради. Проте університети зацікавлені надавати набагато більше інформації. На обидвох сайтах міститься повна інформація про структуру університету з контактами та годинами прийому уповноважених осіб, Статут, склад Адміністративної ради (вищий колективний орган управління, створений внаслідок реформи 2007 року), Наукової ради (відповідальна за дослідження) та Студентської ради. Університет Ліон-2 додатково оприлюднює інформацію про всі наглядові ради, створені в окремих наукових підрозділах, дає контакти всіх керівників кафедр, наукових департаментів, інститутів, бібліотек та сервісних служб. На оголошення про вакансії є пряме посилання на першій сторінці університету. Університети також створили окремий розділ «Документи», де можна знайти не тільки статут, а й різноманітні положення, які регламентують діяльність рад, порядок навчання, стратегічний

¹⁹ Burlet, L., [Explicateur] La crise à Lyon 2 en cinq points // Rue89Lyon, 2.12.2013 Доступно онлайн: <http://www.rue89lyon.fr/2013/12/05/explicateur-la-crise-lyon-2-en-cinq-points/> [Відвідано: 20.02.2015]

план розвитку, статистичні дані щодо навчання та фінансування.

Інформація про навчальні дисципліни та порядок вступу є ідентичною, обидва сайти дають деталізований опис навчальних програм з переліком дисциплін, кількості годин, види навчальних робіт, практик, розподіл оцінки по кожній дисципліні і порядок здачі екзамену. Якщо викладач має постійний контракт в університеті і прив'язаний до певного курсу, то це також зазначається на сайті. Таким чином, кадрова політика стає прозорою як для самих працівників університету, так і для зовнішнього середовища.

Крім того, на сайтах розміщений зручний пошук навчальних програм, програм обміну з можливістю вибирати як за освітнім рівнем чи факультетом, так і за компетенціями чи галузями економічного чи суспільного життя, де ці компетенції можна застосувати на практиці. Вся інформація надається французькою та англійською мовами.

За даними французької статистики, станом на 2014–2015 навчальний рік Ліон-2 вперше за останні 3 роки вийшов на зростання бюджету і став одним з трьох університетів, який зміг залучити найбільше коштів донорів. Це стало можливим завдяки укладенню ряду угод з інституціями ЄС та Швейцарії, започаткуванню спільних наукових програм з університетом Сент-Етьєна, але цього в будь-якому випадку не сталося б, якби університет не провадив політику фінансової та адміністративної прозорості.

Вчасні та правильні кроки дають свої плоди. В короткостроковій перспективі вже збільшилась кількість іноземних студентів²⁰, нові університети увійшли в світові рейтинги²¹, уряд постійно збільшує обсяг видатків на освіту та надає додаткові можливості. 2010 року було запущено окрему програму «Інвестиції в майбутнє» (Programme d'investissements d'avenir (PIA), в рамках якої на сьогодні було виділено 47 мільярдів євро під конкретні дослідницькі проекти. З них університети отримали 22 мільярди євро на свої проекти, і це не рахуючи різні позауніверситетські дослід-

²⁰ Pech, M. – E., Les étudiants plus nombreux à partir à l'étranger// Le figaro, 31.05.2010. Доступно онлайн: <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2010/05/31/01016-20100531ARTFIG00708-les-etudiants-plus-nombreux-a-partir-a-l-etranger.php> [Відвідано: 16.02.2015]

²¹ Academic Ranking of World Universities 2014

ницькі установи, які так чи інакше тісно пов'язані з університетами²².

В короткостроковій перспективі вже збільшилась кількість іноземних студентів, нові університети увійшли в світові рейтинги, уряд постійно збільшує обсяг видатків на освіту та надає додаткові можливості.

²² INVESTISSEMENTS D'AVENIR // Enseignement supérieur et recherché. Доступно онлайн: <http://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/cid55892/comprendre-le-programme-investissements-d-avenir.html#22%20milliards%20d%27euros%20pour%20l%27enseignement%20sup%C3%A9rieur%20et%20la%20recherche> [відвідано: 17.02.2015]

Проте, напевно, найважливішим досягненням проведеної реформи стануть довгострокові результати. Змагаючись між собою за студентів та гранти, але водночас кооперуючи зусилля в навчальній та дослідницькій роботі, французькі університети наближаються до створення мультидисциплінарних, дослідницьких, інноваційних наукових центрів, які будуть помітними на міжнародній арені, але при цьому не втрачатимуть зв'язків з регіоном, де вони розташовані, даючи поштовх залученню інвестицій та економічному розвитку.

Вперше опубліковано у «Дзеркалі тижня. Україна» № 18, 22.05.2015

Прозорість та стратегічне планування у вищій освіті Нідерландів

У міжнародному дискурсі вищої освіти набула поширення концепція прозорості, пов'язана з потребою надавати інформацію щодо зусиль, які докладають заклади вищої освіти, і результатів, яких вони досягають у різних сферах діяльності. У цій статті я зупинюся на механізмах реалізації втілення принципу прозорості у вищій освіті Нідерландів

« Університети отримують фінансування у формі грантів, які розподіляють відповідно до визначених пріоритетів, з іншого боку, різні установи, що фінансують університети, повинні чітко знати, на що вже витрачено фінансування із блоку гранту.

В основі структури вищої освіти цієї країни – система трьох циклів: бакалавр, магістр і доктора. Така система була офіційно запроваджена у 2002–2003 році. Крім того, у Нідерландах функціонують два типи закладів вищої освіти – університети (дослідницькі університети), які надають освіту, орієнтовану на дослідницьку діяльність, і університети прикладних наук або інститути вищої професійної освіти, спрямовані на професійну вищу освіту.

Загальна кількість студентів, що навчаються у 13 дослідницьких університетах і 40 університетах прикладних наук, становить 600 000 осіб.

Університети Нідерландів мають високий ступінь автономії у багатьох сферах. Спроможність функціонувати як незалежний фінансовий суб'єкт є одним із рушіїв розвитку університетів для досягнення стратегічних цілей. Університети мають повну свободу у розподілі державного фінансування на освіту, дослідницьку діяльність, трансфер знань. Інституційна автономія водночас вимагає від університетів активно реагувати на виклики глобального середовища, складність якого постійно зростає, що, у свою чергу, вимагає від закладів вищої освіти урізноманітнення джерел фінансування.

Університети отримують фінансування у формі грантів, які розподіляють відповідно до визначених пріоритетів, з іншого боку, різні установи, що фінансують університети, повинні чітко знати, на що вже витрачено фінансування із блоку гранту. Основна проблема полягає у визначенні того, хто відповідальний за непрямі витрати для підтримки необхідної інфраструктури досліджень, тому існує проблема забезпечення фінансової прозорості з метою інформування про те, яка сума загального прибутку чи надходжень на який саме вид діяльності витрачається (Jansen). Щоб зарадити цьому заклади вищої освіти подають фінансову інформацію стосовно своїх надходжень на основі річних звітів.

Річний звіт університету

Відповідно до положень Закону про освіту і дослідницьку діяльність (WHW), до 1 липня поточного року заклад вищої освіти повинен опублікувати річний звіт.

У передмові звіту подаються основні кількісні показники: порівняння кількості вступників на бакалаврські і магістерські програми за останні 5 років, кількість випускників, захищених дисертацій, публікацій, фінансові показники, кількісні показники щодо персоналу, споживання електроенергії.

Далі особливу увагу звертають на кількість студентів, які закінчили програму вчасно чи вчили довше, які не завершили програму, які брали участь в міжнародному обміні. Що стосується досліджень, то широко і точно зображений розподіл коштів із різних джерел, тенденції росту публікацій та отримання грантів на різних факультетах.

Пояснюється політика університету у сфері соціальної відповідальності, зокрема трансферу знань і технологій, подається інформація про співпрацю з іншими навчальними закладами, з містом Амстердам як з партнером університету а також показники щодо трансферу знань і технологій (контракти, фінансові надходження, здобуті ліцензії та патенти), інформація про холдинг, що створений на основі університету.

Стратегічний план розвитку університету

Відповідно до Закону про вищу освіту і дослідницьку діяльність (WHW 1993), університети зобов'язані складати план стратегічного розвитку як мінімум раз на 6 років, щоб були зрозумілі і чітко визначені середньострокові цілі. Стратегічний план розвитку необхідно оновлювати кожні три роки, і щороку університет звітує про виконання стратегічних завдань і поточний фінансовий стан. Річний звіт університету підлягає зовнішньому аудиту, передається на затвердження наглядовій раді і потім презентується у Міністерстві освіти, культури і науки.

В основі стратегічного плану є положення про місію університету, візію і цінності. Обов'язковим для стратегічного плану є визначення цілей у таких сферах діяльності як дослідження, навчальний процес та трансфер технологій і знань (соціальна відповідальність та інноваційна діяльність університету).

« Стратегічний план розвитку необхідно оновлювати кожні три роки, і щороку університет звітує про виконання стратегічних завдань і поточний фінансовий стан.

Стратегічний план розвитку університету повинен містити інформацію про впровадження стратегії на практиці (Berthold, 2000). Подаються заходи, на основі яких будуть досягнуті стратегічні цілі (наприклад, якість персоналу, розвиток інфраструктури, фінансування) і кількісні показники, на основі яких можна перевірити виконання стратегічних цілей. Бюджет – основа впровадження стратегічного плану розвитку.

Договір про продуктивність

Договір про продуктивність – це документ, що із 2011 року укладається між університетом та Міністерством освіти, культури і науки. У більшості випадків цей тип контрактів є багатофункціональним і сприяє стимулюванню підвищення рівня загальної продуктивності університету, якості освіти і реалізації національних пріоритетів.

Види діяльності, які ґрунтуються на основі договорів, формуються відповідно до чисельних показників і вимірів. Договори з продуктивності не завжди мають значний вплив на формування профілю вищого навчального закладу, покращення якості освіти і стратегічного позиціонування, у більшості випадків їхня основна функція полягає у трансформації взаємовідносин між державою і вищим навчальним закладом у більш прозорий процес на основі діалогу (Bennerworth, 2011).

Перехід до фінансування на основі показників продуктивності знаменує перехід від орієнтації на інституційні потреби до державних пріоритетів. У липні 2011 р. Міністерство опублікувало документ «Якість у різноманітті» (Kwaliteit in verscheidenheid (Quality in diversity), відповідно до якого голландські університети повинні були сформулювати пропозиції щодо того, як вони будуть реагувати на основні проблеми, визначені Міністерством: покращення показників навчального процесу, вдосконалення профілю з навчальної й дослідницької діяльності, реагування на потреби бізнесу і суспільства. Планувалося укладання договорів з продуктивності між голландськими університетами і Міністерством, показники для укладан-

ня договорів були визначені Асоціацією співпраці голландських університетів.

Міністерство призначило Комітет з розгляду договорів з продуктивності (Review Committee) для оцінювання поданих варіантів договорів і сформованих профілів вищих навчальних закладів. Комітет оцінював пропозиції університетів на основі таких критеріїв: рівень амбіцій, наскільки реально можна реалізувати дані пропозиції, зв'язок з бажаним розвитком на системному рівні, визначення пріоритетів, диференціація та технічно-економічні показники. Відповідно до договорів з продуктивності, 7% бюджету університету залежить від досягнення узгоджених цілей. На думку Комітету, важливим фактором, який враховувався при оцінюванні пропозицій університетів, є реалістичність і практична здійсненність цілей, визначених вищим навчальним закладом.

З метою забезпечення прозорості Стратегічний план розвитку університету, річний звіт університету та договір з продуктивності, укладений з Міністерством розміщуються на сайті університету під заголовком «Профіль».

Список використаних джерел

- Benneworth P., de Boer H., Cremonini L., Jongbloed B., Leisyte L., Vossensteyn H., de Weert E. (2011) Quality-related funding, performance agreements and profiling in higher education. CHEPS. <http://www.utwente.nl/mb/cheps/publications/Publications%202011/C11HV01820Final%20Report%20Quality-related%20funding,%20performance%20agreements%20and%20profiling%20in%20HE.pdf>
- Berthold, Ch. (2000) Hochschulentwicklungsplan/ Zielvereinbarungen // Modellvorhaben Strategieprojekt Fachhochschule München/CHE. Gütersloh, S.23–33
- Delft University of Technology Strategic Plan (2010). Retrieved from <http://www.tudelft.nl/en/about-tu-delft/strategy/strategy-roadmap-tu-delft-2020/>
- Eindhoven University of Technology Strategic Plan 2020 (2011). Retrieved from http://www.tue.nl/fileadmin/content/universiteit/universiteit/strategie_2020/TUE_2020_Strategisch_Plan_EN.pdf
- Erasmus University Rotterdam Strategy Document (2008). Retrieved from http://www.eur.nl/english/eur/strategy/erasmus2013_eng/
- Jansen, Michael. Funding conditions for research and transparency, some experiences in the Netherlands. Maastricht University Strategic Programme 2012–2016. Retrieved from <http://www.maastrichtuniversity.nl/web/Main/AboutUM/MissionStrategy/StrategicProgramme20122016.htm>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Nederlands. 1992. Wet op Het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW) (Dutch Higher Education and Research Act) <http://www.win.tue.nl/reglementen/WHW10feb2014.pdf>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011). Kwaliteit in verscheidenheid. Strategische Agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap / 2011. Retrieved from http://erawatch.jrc.ec.europa.eu/erawatch/opencms/information/country_pages/nl/policydocument/policydoc_0017
- Performance agreements for Utrecht University (2012) http://www.uu.nl/university/utrecht/EN/profile/profileandmissionstatement/Documents/Performance%20agreements_UU.pdf
- University of Amsterdam. Annual Report 2013.
- Westerheijden, Don, Frans A. van Vught. 2010. Nulridimensional rankings: a new transparency tool for higher education and research. Higher Education Management and Policy, Vol. 22/3.

РІЧНИЙ ЗВІТ УНІВЕРСИТЕТУ

Навчальний процес

Кількість отриманих дипломів магістра та бакалавра за рік

Кількість студентів, які:

- брали участь у програмах студентської мобільності
- **які після 1ого курсу**
- змінюють навчальну програму (за 4 роки)
- кидають навчання на бакалавраті
- **після 3–4 років навчання**
- успішно отримують диплом бакалавра
- кидають навчання
- задоволенні змістом навчальної програми

Відсотковий показник студентів, які:

- кидають навчання на (підготовчих) магістерських програмах
- успішно закінчують магістерські програми
- успішно закінчують 1-річну магістерську програму протягом 2 років
- успішно закінчують 2-магістерську програму за 3 роки

- частина викладацького навантаження, яке субсидується за рахунок державного фінансування
- розподіл державного фінансування на магістерській програмі серед професорів, докторантів та інших представників науково-викладацького персоналу;

«Доля ринку» університету:

- регіональне походження студентів
- % студентів від загальної маси студентів, що навчаються в дослідницьких університетах Нідерландів

Дослідницька діяльність

Пріоритетні сфери дослідницької діяльності і основні профільні теми

Показники дослідницької продуктивності:

- зростання кількості публікацій (зокрема в топових журналах)
- середня кількість публікацій на одного науковця (в порівнянні по різних факультетах)
- зростання індивідуальних грантів і контрактів, які отримує науковий персонал університету

Загальні показники:

- кількість публікацій (порівняння за 4 роки)
- показник середньої кількості публікацій відповідно до різних посад – аспірант, науковий співробітник, викладач, професор
- середній термін написання дисертації
- кількість дисертацій, над якими працюють на різних факультетах

Суми та графік надходження фінансування:

- 1 потік** – державне
- 2 потік** – грантів від Організації наукових досліджень Нідерландів (The Netherlands Organisation for Scientific Research NWO), Європейського Союзу і Нідерландської королівської академії наук
- 3 потік** – від співпраці з бізнесом – трансфер знань і технологій

Організаційний та операційний менеджмент

Пояснюється політика у сфері якості персоналу на основі цілей зі стратегічного плану

Увага приділяється таким аспектам:

- задоволення персоналу від робочого середовища
- кількісний показник жінок на провідних посадах
- диференціація зарплатні відповідно від посади
- вікові показники персоналу
- інформація по управлінському й допоміжному персоналу (відсоткове відношення на факультетах до загальної кількості персоналу).

Взаємозв'язки між персоналом, студентами і випускниками:

- мережа випускників і фандарайзінг
- задоволеність персоналу університету інфраструктурою (адміністративним центром, бібліотекою, столовою, інформаційною та інтернет мережею).
- задоволеність студентів організацією навчання й умовами навчання.

Політика у даній сфері спрямована на економне споживання і зменшення викидів вуглекислого газу, переробку сміття

Адміністрування

Адміністративна структура сформована на основі закону Про Освіту і дослідницьку діяльність

Наглядова Рада (4 особи) – витрати на членів і їхня заробітна плата.

Виконавча Рада (президент, ректор і віце-президент) – заробітна плата членів Ради

Соціальний звіт Виконавчої Ради

- визначені соціальні цілі університету
- вплив на навколишнє середовище від діяльності університету
- відсоткове співвідношення жінок на керівних посадах
- внутрішня соціальна політика
- соціо-економічний внесок університету у розвиток регіону

Фінансовий звіт Виконавчої ради

- Повний фінансовий звіт за минулий рік: фінансування з 2го і 3го потоків, витрати по факультетам
- План бюджету на 2014-2017 роки і окрема Детальна увага бюджету на наступний рік

У додатках:

- перелік усіх навчальних програм,
- результат акредитаційного оцінювання навчальних програм Акредитаційним агентством Нідерландів і Фландрії за 2013 рік
- оцінювання якості дослідницької діяльності

Договір про продуктивність

Пропозиції Університету Утрехт щодо укладання договору

- якість навчальної і дослідницької діяльності
- успішність студентів у навчанні відповідно до показників щодо зміни студентами напряму підготовки або незавершеного навчання
- заходи, спрямовані на інтенсивність навчального процесу і якість роботи професорсько-викладацького складу
- навчальний профіль університету
- розвиток основних сфер дослідницької діяльності
- валоризація
- ефективне використання коштів.

Вибір університету по-англійськи

З року в рік дедалі частіше напередодні вступної кампанії натрапляєш на різноманітні тренінги про те, як поїхати на навчання за кордон, як краще обрати університет та на що потрібно звертати увагу в першу чергу. Очевидно, що популярність таких тренінгів буде лише зростати: за останні п'ять років кількість української молоді у західних університетах зросла на 84% і зараз сягає 41 тис. осіб²³. Натомість мало хто звертає увагу на те, як сама молодь у західних країнах обирає університет.

Почнемо від зворотнього – від самих університетів. У пошуках способу підвищення фінансування західні університети активно підхоплюють ідею відкритості та інформування абітурієнта як «споживача». Адже поінформований та обізнаний вступник має більше шансів стати вмотивованим та цілеспрямованим студентом, який приносить більш стабільний прибуток і має вищі досягнення у навчанні, чим піднімає рівень якості освіти в університеті. Надаючи вступникам якомога більше інформації про університетські програми, адміністративні засади, правила оцінювання, внутрішнє життя вишу, результати навчання та можливості працевлаштування, університети розраховують на прихід більш підготовленого студента. Володіючи такою інформацією, майбутній студент переходить у вищу школу з більшою впевненістю щодо

майбутнього кроку та з меншим стресом. У свою чергу, держава та суспільство мають більші шанси отримати компетентного фахівця та свідомого громадянина.

« Надаючи вступникам якомога більше інформації про університетські програми, адміністративні засади, правила оцінювання, внутрішнє життя вишу, результати навчання та можливості працевлаштування, університети розраховують на прихід більш підготовленого студента.

На батьківщині провідних університетів старого світу, в Англії, вигоду від доступності інформації розуміють та активно використовують щонайменше з 2001 року, коли представницькі органи (Університети Великої Британії та Гільдія вищої освіти), Агентство з забезпечення якості вищої освіти (QAA) та Англійська рада з фінансування вищої освіти (HEFCE) разом розробили уточнення для серії публікацій інформації про якість та стандарти. Метою було залучити майбутніх студентів та їхніх радників до прийняття обґрунтованих рішень, додати інформації для інших зацікавлених сторін, таких як роботодавці, а також забезпечити

²³ Стадний, Є., Кількість студентів-українців за кордоном // Сайт аналітичного сайту CEDOS, К.: 2015, Доступно онлайн: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/kilkist-studentiv-ukraintsiv-za-kordonom> [відвідано 30.04.2015]

підзвітність у використанні державних коштів²⁴. До речі, радники – це спеціальні службовці (найчастіше у школі), які покликані консультувати, як краще зробити свій вибір у подальшому навчанні чи працевлаштуванні. Така практика поширена не лише у Британії.

« Метою було залучити майбутніх студентів та їхніх радників до прийняття обґрунтованих рішень, додати інформації для інших зацікавлених сторін.

До підзвітності у використанні державних коштів в Англії ставляться доволі серйозно. Вже згадана Англійська рада з фінансування вищої освіти (HEFCE) існує з 1992 року як окрема організація, що займається розподілом державних коштів серед усіх університетів та коледжів країни, а також активно допомагає розробляти та впроваджувати нову політику у вищій освіті, базовану на численних дослідженнях. Це найбільше джерело державних коштів в англійській вищій освіті, яке водночас є позавідомчим державним органом, вільним від прямого політичного впливу. При цьому університети мають достатній рівень академічної свободи у складанні навчальних планів та проведенні досліджень, і HEFCE виступає як експерт-посередник між інституціями та урядом²⁵.

HEFCE не надає індивідуальних грантів, державні гроші розподіляють саме між інституціями. За допомогою різних формул, куди входять кількісні та якісні показники, визначається величина суми підтримки для досліджень та викладання. Ті університети, які в результаті провели дослідження за всіма показниками найліпше, отримують найбільшу фінансову підтримку. Якість цих досліджень перевіряється раз на кілька років за допомогою так званих вправ з оцінки досліджень (Research

²⁴ Department for Business, Innovation & Skills (BIS), 'Higher Education. Students at the heart of the system' // London: 2011. Доступно онлайн: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/31384/11-944-higher-education-students-at-heart-of-system.pdf [відвідано 30.12.2014] – сс. 4–13

²⁵ HEFCE: Who we are and what we do? (Guide 2007(08)-2016) // Bristol: 2008. Доступно онлайн: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100202100434/http://www.hefce.ac.uk/pubs/hefce/2007/07_16/07_16.pdf [відвідано 04.01.2015] – сс. 3–8

Assessment Exercise). Викладання підтримується за умови економічної важливості предметів. Окремо в HEFCE враховують специфічні потреби різних ВНЗ, як-то утримання історичних будівель чи робота у мегаполісі, підтримка студентів з бідних сімей чи слабко представлених груп населення. Часом враховують співпрацю університетів з бізнесом та індустрією. Після підрахунків університетам чи коледжам надаються кошти у вигляді грант-блоків. Після отримання гранту університети вільно розпоряджаються грошима, як вважають за потрібне²⁶.

« Як і в українських університетах, плата за навчання від студентів відіграє досить солідну роль у фінансуванні вишів.

Контроль над ефективністю використання державних коштів на початку був обґрунтований суто як елемент оцінки університету для HEFCE, однак із введенням плати за навчання в університетах Англії аспект якості навчання набув особливої гостроти, адже студенти та їхні батьки, платники податків, почали мати більші очікування. Наголос на якості та відкритості також посилювався зі збільшенням притоку іноземних студентів. Тут варто наголосити, що існує певна подібність між фінансами українських та британських вишів. Серед складових бюджету більшості університетів Туманного Альбіону частка коштів, які йдуть від плати за навчання, становить 40–60%. Тобто, як і в українських університетах, плата за навчання від студентів відіграє досить солідну роль у фінансуванні вишів.

Власне, тому у 2011 році головний звіт з вищої освіти під назвою «Студенти у серці системи» був повністю присвячений поінформованості студентів, їхній участі в освітньому процесі та вдосконаленню рівня навчання. Звіт ставив за мету якомога більше поширити управлінські повноваження на студентів, пояснюючи це бажанням залучити більше інвестицій, збільшити притік іноземних студентів і зменшити централізований контроль. Водночас автори звіту заохочували університети ставати більш підзвітними студентам та платникам податків. Велика увага була присвячена розумінню державою залежності якості освіти

²⁶ HEFCE: Who we are and what we do? (Guide 2007(08)-2016), сс. 6–9, 14–15

в університетах та їхнього успіху як інституцій від довіри студентів та роботодавців. На думку авторів звіту, університетам важливо отримувати відгуки студентів про навчання та публікувати результати таких опитувань, аби підвищити рівень якості викладання. Також, було запропоновано нову регуляторну систему, яка дає право студентам ініціювати перевірку якості в аспектах, де є занепокоєння, однак зменшує ношу перевірок для інституцій з високим показником результативності. Окрім того, вдосконалення систем фінансування потребувало радикально поліпшити і розширити наявну інформацію для вступників, надавши доступ до всебічної, чіткої та систематизованої інформації про всі курси в кожній установі та про перспективи працевлаштування випускників²⁷.

Ці пропозиції не залишилися просто словами на папері. Вже маючи безліч приватних ресурсів (Which?, bestcourse4me, Whatuni, Push, Compare the uni) спрямованих допомогти вступнику з вибором університету, держава в особі HEFCE ініціювала створення власного офіційного джерела всієї інформації про вищі навчальні заклади країни. У вересні 2012 року був запущений онлайн-проект Unistats, в основі якого лежить Набір ключової інформації (Key Information Set, KIS)²⁸. Unistats не є унікальним проектом, однак має декілька переваг, які пов'язані з його офіційним та авторитетним статусом, а також є важливим ресурсом для експертів та радників. Цей сайт дозволяє знайти відповідні університети, порівняти їх та їхні курси в усій Британії за показниками вартості, способами викладання та оцінювання, задоволеності та подальшого використання набутих знань на практиці²⁹. Інформацію надають Агентство зі статистики (Higher Education Statistics Agency, HESA), Агентство фінансування навичок (Skills Funding Agency), університети і коледжі та Ipsos MORI (що-

річне Національне опитування студентів). Усі ці дані оновлюються на початку кожного року³⁰.

« Цей сайт дозволяє знайти відповідні університети, порівняти їх та їхні курси в усій Британії за показниками вартості, способами викладання та оцінювання, задоволеності та подальшого використання набутих знань на практиці.

Unistats позиціонують як офіційне, державне джерело інформації для вступників. Він встиг швидко завоювати довіру серед аудиторії, що підтвердило опитування користувачів у 2013 щодо зручності та ефективності сайту. Аналіз користувацької поведінки та польові дослідження продемонстрували, що розуміння функціоналу Unistats існує у всій Великобританії, хоча найбільше саме в Англії.

Користувачі задоволені можливістю підібрати власний список університетів за заданими параметрами, швидкістю оновлення інформації та загальною організацією³¹.

За даними тієї ж веб-аналітики, найбільше задоволені сайтом саме студенти та їхні батьки. Натомість експерти та радники (які, до речі, найчастіше відвідують сайт) виказують побоювання щодо чистоти кількісних даних, наголошують на потребі додаткових вказівок на те, які саме дані є важливішими³². У ЗМІ академічна спільнота критикує формули оцінки предметів, які частково прив'язані до кількості студентів та їхніх згадок про предмет у професійній діяльності, що не завжди може свідчити про якість самої програми та її викладання³³.

³⁰ Early Evaluation of KIS/Unistats Institutional perspective, Доступно онлайн: http://www.hefce.ac.uk/media/hefce/content/pubs/indirreports/2013/Early_evaluation_of_Unistats/Early%20Evaluation%20of%20KIS%20and%20Unistats%20Institutional%20perspective.pdf [відвідано: 02.03.2015]

³¹ Hooley, T., Mellors-Bourne, R. and Sutton, M., Early Evaluation of Unistats: User Experiences – сс.7–8

³² Так само, сс. 11–16

³³ Matthew, D., Not enough information: colleges turn on Unistats' 'misleading' data // Times Higher Education website, Published: 12 November 2012. Доступно онлайн: <https://www.timeshighereducation.co.uk/news/not-enough-information-colleges-turn-on-unistats-misleading-data/421816.article> [відвідано: 10.03.2015]

²⁷ Department for Business, Innovation & Skills (BIS), Higher Education. Students at the heart of the system – сс. 4–5

²⁸ Hooley, T., Mellors-Bourne, R. and Sutton, M., Early Evaluation of Unistats: User Experiences // Bristol: HEFCE, 2013. Доступно онлайн: http://www.hefce.ac.uk/media/hefce/content/pubs/indirreports/2013/Early_evaluation_of_Unistats/earlyeval_unistats_user.pdf [відвідано: 02.03.2015] – сс. 1–2

²⁹ About Unistats // UNISTATS web-site, 2015. Доступно онлайн: <https://unistats.direct.gov.uk/find-out-more/about-unistats/> [відвідано: 27.02.2015]

« На думку радників, найбільше уваги варто приділяти результатам кар'єри студентів, а не рівню задоволеності курсами.

Водночас нарікання тривають і серед молодих користувачів, які потребують більше візуального супроводу інформації, кращого забарвлення сайту, прив'язки до соціальних мереж та персоналізованих відгуків, більш суб'єктивної інформації від слухачів курсів. Дослідження довело, що вступники, батьки і нинішні студенти найбільше зацікавлені в даних, присвячених вимогам для вступу, відгукам студентів та працевлаштуванню випускників. Натомість, на думку радників, найбільше уваги варто приділяти результатам кар'єри студентів, а не рівню задоволеності курсами³⁴.

Напевно, варто наголосити, що опитування користувачів проводяться справді з метою покращити ресурс. Адже на самому початку Unistats за функціоналом дійсно відставав від своїх приватних аналогів, проте це лише спонукало до його вдосконалення³⁵. На разі майже всі технічні недоліки виправлені, проте робота над збором відгуків

³⁴ Hooley, T., Mellors-Bourne, R. and Sutton, M., Early Evaluation of Unistats: User Experiences – сс. 11–16

³⁵ Steiner, B., Moss, J., Key Information Sets and Unistats: Overview and next steps // Bristol: HEFCE, 2012. Доступно онлайн: <http://www.hefce.ac.uk/media/hefce/content/pubs/2012/201215/KIS%20Unistats%20Policy%20document.pdf> [відвідано: 04.03.2015] – сс. 10–11

про сайт не припиняється, також очікується наповнення його додатковою інформацією, яку вимагають користувачі. Unistats та відкритість інформації загалом – це один зі способів, як англійська система вищої освіти намагається задовольнити вимоги студентів та покращити якість освітніх програм.

Українські університети, поза сумнівом, потребують подібної системи. Враховуючи нові умови вступу-2016, коли розподіл державних коштів залежатиме не від Міносвіти, а від вибору вступника, українським вишам потрібно вже зараз створювати інструменти для втілення подібної політики інформування. Вона би дозволила університетам ширше продемонструвати свої пропозиції та можливості, а вступникам вибрати найбільш відповідний навчальний заклад. Звісно ж, для багатьох вишів це означало би показати себе у невивідному світлі, однак порівняння себе з іншими могло би стати кроком до вдосконалення власних освітніх програм, а також можливістю регіональних вишів переломити певні стереотипи не на їхню користь.

« Unistats та відкритість інформації загалом – це один зі способів, як англійська система вищої освіти намагається задовольнити вимоги студентів та покращити якість освітніх програм.

Інформаційна (не)відкритість російських університетів

Вже звичним стало, обговорюючи тему освіти та її реформування, озиратися на (умовний) захід у пошуках натхнення, зразків та моделей, які треба запозичувати, та експертного знання, яке треба використовувати. Це цілком логічно – переймати досвід кращих освітніх систем та окремих університетів. Однак, часто виявляється, що та чи інша вдала практика існує не сама по собі, а в контексті соціально-економічного устрою, формальних та неформальних норм, соціальних інституцій певного формату тощо. І без цього контексту вона може й не спрацювати – як не приживається у континентальному кліматі екваторіальна рослина. Тому дуже важливо дивитися не лише на захід і вивчати не лише успішні освітні системи. Ми маємо також озирнутися на того, хто є подібним, щоб зрозуміти, як спрацювали чи не спрацювали у схожих обставинах освітні реформи. І озиратися доведеться на північний схід.

«**Часто виявляється, що та чи інша вдала практика існує не сама по собі, а в контексті соціально-економічного устрою, формальних та неформальних норм.**

Адже як ми не хочемо, аби правдивим стало Кучмівське «Україна – не Росія», спільного у нас поки що більше, і вищої освіти це стосується так само, як і більшості сформованих у радянські часи інституцій. Втім, і пострадянська траєкторія роз-

«**Адже як ми не хочемо, аби правдивим стало Кучмівське «Україна – не Росія», спільного у нас поки що більше, і вищої освіти це стосується так само.**

витку вищої школи була паралельною – швидка поява великої кількості приватних вишів (із сумнівною якістю викладання), зростання кількості філій державних університетів, збереження системи державного замовлення на підготовку кадрів поруч із запровадженням контрактної форми навчання, відсутність механізмів контролю за якістю освіти (як внутрішньоуніверситетських, так і зовнішніх), сувора ієрархічність (керівництво на кожному рівні звітується і відповідає перед вищими щаблями, а не перед академічною спільнотою), неактуальність навчальних програм, низькі зарплати і високе навантаження викладачів, і врешті, безкарна корупція. У суспільному сприйнятті освіти так само, як у нас, панує думка, що університети погано готують студентів до майбутньої роботи, але при цьому наявність диплому про вищу освіту є умовою більшості роботодавців. Ця схожість може стати корисною зараз, під час реформування вищої освіти України: адже ми маємо нагоду подивитися, як відбувалися ті чи інші зміни у аналогічних умовах.

Для прикладу я пропоную розглянути, як у Росії намагалися зробити університети більш прозорими. У західній академії існує консенсус щодо того, наскільки важливою є інформаційна

відкритість та прозорість – як академічна, так і адміністративна та фінансова. Вона дає змогу абітурієнтам робити зважений вибір спеціальності та закладу освіти, державі та громадськості перевіряти, чи ефективно використовуються вкладені в освіту суспільні ресурси, студентам і викладачам – краще комунікувати між собою та з адміністрацією, активніше брати участь в управлінні своїм університетом.

Для пострадянських суспільств натомість відкритість не входить у набір «традиційних цінностей», і за відсутності тиску знизу, який би спонукав університети руйнувати стіни, що відгороджують їх від суспільства, більшість зусиль докладається згори.

Перш за все, звертає на себе увагу розділ із відкритими даними³⁶ на сайті Міністерства освіти РФ. Там у зручному для машинної обробки форматі (а не у PDF, як подає дані, наприклад, українська Державна служба статистики) містяться статистичні дані про мережу закладів освіти, а також, наприклад, дані про органи управління освітою, план та результати міністерських перевірок, навіть інформація про заробітну плату освітян. Портал працює з минулого року, втім, кількість завантажень кожного з наборів даних невелика – максимум кількості, а переважно близько ста разів скачували кожен набір.

Так само згори запроваджується й інформаційна відкритість закладів вищої освіти.

Ще у 2010 році Державна Дума РФ прийняла поправки³⁷ до федерального закону «Про освіту в Російській Федерації», серед яких, зокрема, була вимога вносити усі дані про дипломи державного зразка у Державний реєстр документів про освіту, представляти засновнику і громадськості звіти про надходження та витрати коштів та звіт за результатами самооцінки, а також перелік інформації, яку заклади освіти мали оприлюднювати на

своїх офіційних сайтах. Закон вимагав публікувати досить багато відомостей: про структуру, матеріально-технічну базу університетів, державні стандарти та освітні програми, перелік викладачів з рівнем освіти та кваліфікацією, копії документів про отримання ліцензії та акредитації, кошторис тощо – усього 16 позицій. Дані вимагалося оприлюднювати протягом 30 днів з моменту їх зміни.

« Для пострадянських суспільств натомість відкритість не входить у набір «традиційних цінностей», і за відсутності тиску знизу, який би спонукав університети руйнувати стіни, що відгороджують їх від суспільства, більшість зусиль докладається згори.

У квітні 2012 року з'явилася урядова постанова, яка регулювала порядок оприлюднення ВНЗ інформації. Вона також доповнювала перелік обов'язкової для оприлюднення інформації, включивши у нього, наприклад, дані про засновника, ім'я, час роботи та контактні дані керівника закладу освіти.

Втім, попри докладний список обов'язково до оприлюднення інформації, виявилось³⁸, що у 2011 році всього 30% університетів публікують програми курсів, які там викладаються, 20% – навчальні плани, 22% – інформацію про професійний досвід викладачів. Тобто більшість абітурієнтів, обираючи спеціальність, все ще не могли дізнатися, що ж саме вони будуть вивчати і хто їх буде навчати. У 2012 році інформацію про освітній процес опублікувало трохи більше університетів – 26% надали повні дані про викладачів і 24% – про курси, які викладаються.

Вимоги до інформаційної відкритості знайшли продовження у прийнятому 2012 року новому законі «Про освіту в Російській Федерації». Там є окрема стаття³⁹, присвячена інформаційній від-

³⁶ ОТКРЫТЫЕ ДАННЫЕ Министерство образования и науки Российской Федерации.

Доступно онлайн: <http://xn--8sblcdzzacvuc0jbg.xn-80abucjiibhv9a.xn-p1ai/opendata/> [відвідано: 02.06.2015]

³⁷ Федеральный Закон от 08.11.2010 N293-ФЗ (ред. от 03.12.2011) «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с совершенствованием контрольно-надзорных функций оптимизацией предоставления государственных услуг в сфере образования» – Консультант Плюс
Доступно онлайн: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_122605/#p111 [відвідано: 02.06.2015]

³⁸ Monitoring the transparency of Russian higher education institutions for prospective students // Monitoring enrollment in Russian universities. Доступно онлайн: <http://www.hse.ru/ege/en/use/Monitoring> [відвідано: 02.06.2015]

³⁹ Статья 29. Информационная открытость образовательной организации // Об Образовании в Российской Федерации Федеральный закон от 29 декабря 2012 г.

« Втім, попри докладний список обов'язково до оприлюднення інформації, виявилось, що у 2011 році всього 30% університетів публікують програми курсів, які там викладаються, 20% – навчальні плани, 22% – інформацію про професійний досвід викладачів.

критості закладів освіти. Постанова⁴⁰, яка визначає порядок реалізації даної статті, з липня 2013 року розширює вимоги до університетських сайтів: там мають бути не лише усі вищезгадані дані, але й докладно описана складова змісту навчання. ВНЗ зобов'язані показувати навчальні плани, форми та терміни навчання, анотації до робочих програм усіх курсів та їх повний перелік, методичні розробки, перелік викладачів з їхніми науковими ступенями, вченими званнями і курсами, які ними викладаються. Також запроваджується вимога публікувати усі локальні нормативні акти, правила внутрішнього трудового розпорядку, колективний договір. Більш суворою нова постанова є і у питанні строку публікації – з 30 днів він скорочується до 10.

Одним словом, після прочитання нормативних актів складається враження, що російські університети мають бути попереду усього світу в питаннях прозорості і відкритості, особливо враховуючи, що освітнє законодавство більшості європейських країн взагалі не містить вимог щодо оприлюднення університетами інформації (окрім базових правил доступу до даних, які загалом аналогічні українському закону «Про доступ до публічної інформації»). Але треба зважати на те, що на пострадянському просторі постійною практикою

№ 273-ФЗ (Контрольный текст на 2 мая 2015 г.) – сайт ВШЭ. Доступно онлайн: <http://xn-273-84d1f.xn--p1ai/zakonodatelstvo/federalnyy-zakon-ot-29-dekabrya-2012-g-no-273-fz-ob-obrazovanii-v-rf#st29> [відвідано: 02.06.2015]

⁴⁰ Постановление правительства России от 10 июля 2013 г. № 582 «Об утверждении правил размещения на официальном сайте образовательной организации в информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и обновления информации об образовательной организации». Доступно онлайн: <http://минобрнауки.рф/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/3527> [відвідано: 02.06.2015]

є вибіркоче використання законодавства. Закони, які встановлюють жорсткі (часто невиконувані) вимоги, можуть використовуватися для тиску на керівництво вишів чи окремих членів академічної спільноти, але разом з тим їх постійно не виконують, тому що існує багато можливостей (зокрема, корупційні) уникнути санкцій за порушення.

Судячи з моніторингу⁴¹ сайтів російських вишів, який провів Фонд відкритої інформації, більшість з них ігнорують вимоги закону. Цікаво, що результати російського моніторингу перевертаються із результатами рейтингу прозорості⁴² національних ВНЗ України. Виявилось, що найкращі університети країни (наприклад, МДУ ім. Ломоносова) зовсім не обов'язково є найбільш відкритими, а університети, які є найбільш прозорими, все одно набрали заледве половину можливих балів. Автори моніторингу виділяють спільні для усіх переглянутих сайтів тенденції (і знов-таки, вони є цілком подібними до українських): зазвичай ретельно розроблений розділ для абітурієнтів, де міститься інформація про акредитацію, напрямки підготовки, вартість навчання, необхідні для вступу бали ЕГЭ (аналог ЗНО). Крім того, досить докладно описано програми міжнародного співробітництва і студентського обміну. Тобто університети докладають зусилля, аби привабити нових студентів (в тому числі і закордонних, адже за ними йдуть більші гроші).

« Одним словом, після прочитання нормативних актів складається враження, що російські університети мають бути попереду усього світу в питаннях прозорості і відкритості.

Що ж до решти пунктів зі списку вимог закону, їх ВНЗ відкривати не поспішають. Як і в Україні⁴³, ректори неохоче оприлюднюють інформацію про

⁴¹ Научить ученых: исследование сайтов вузов – Инфо-метр. Доступно онлайн: <http://infometer.org/analitika/nauchit-uchenyix-issledovanie-sajtov-vuzov> [відвідано: 06.06.2015]

⁴² Индекс прозорості // Рейтинг прозорості національних університетів – сайт CEDOS Доступно онлайн: <http://www.cedos.org.ua/rating/index?locale=uk> [відвідано: 06.06.2015]

⁴³ Стадний, Є., Доходи керівників національних ВНЗ за 2012 рік – сайт CEDOS. Доступно онлайн: <http://>

свої доходи. Лише 6% вишів розмістили декларації про доходи керівників на сайті. Починаючи з 2013 року керівники ВНЗ зобов'язані їх декларувати, проте вони мають надавати декларацію тільки за-сновнику закладу освіти, а отже, немає гарантій, що ця інформація стане доступною академічній спільноті громадськості.

«**Виявилось, що найкращі уні-верситети країни (наприклад, МДУ ім. Ломоносова) зовсім не обов'язково є найбільш відкрити-ми, а університети, які є найбільш прозорими, все одно набрали за-ледве половину можливих балів.**

Варто зауважити ще одну схожість між Україною і Росією щодо прозорості у вищій освіті: до-сить ретельно відбувається моніторинг вступної кампанії. Так, в Україні вже традиційними стали моніторинги вступних кампаній від ГО «Опора»⁴⁴, працює система «Конкурс», де можна подивитися на розподіл держзамовлення і так далі. В Росії ж Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» з 2009 року проводить щорічний моніторинг⁴⁵ якості прийому до державних ВНЗ. У 2011 році через проблеми навколо вступу до вишів за результатами ЕГЭ, Асоціація провідних університетів (організація, що об'єднує близько 40 найкращих державних університетів РФ) зробила обов'язковими для усіх вишів, які у неї входять, ряд практик⁴⁶ збільшення прозорості університет-ської діяльності і вступу до ВНЗ. Це, зокрема, віде-озапис додаткових вступних іспитів, онлайн-тран-сляції захисту кандидатських дисертацій, публікація на сайті університету незаконних звер-нень посадових осіб з приводу прийому та навчан-

www.cedos.org.ua/uk/osvita/dokhody-kerivnykiv-natsionalnykh-vnz-za-2012-rik [відвідано: 06.06.2015]

⁴⁴ Розділ «Освіта» – сайт ОПОРА. Доступно онлайн: <http://oporaua.org/education> [відвідано: 07.06.2015]

⁴⁵ Качество приема в вузы – 2014 // Мониторинги – сайт ВШЭ. Доступно онлайн: <http://www.hse.ru/ege/> [відвідано: 07.06.2015]

⁴⁶ Ассоциация ведущих университетов за прозрачный прием – сайт Санкт-Петербургского государственного университета. Доступно онлайн: <http://spbu.ru/component/content/article?id=4458> [відвідано: 08.06.2015]

ня – заходи, які були впроваджені у Санкт-Петербурзькому державному університеті.

На підставі сказаного вище можна зробити два висновки і одне застереження.

Висновок перший: навіть закріплені у законі та детально виписані суворі вимоги оприлюднювати дані не дають бажаного ефекту, адже їх можна проігнорувати, виконати не повністю або формально. Натомість ми бачимо приклад західних університетів, які надають інформацію про свої фінанси, викладачів та навчальні програми цілком добровільно.

Висновок другий: університети та громад-ськість зацікавлені лише в окремих аспектах прозорості та відкритості. Університети публіку-ють інформацію передусім для абітурієнтів, гро-мадськість зацікавлена у інформації про коруп-цію (особливо в контексті доходів керівництва та вступу до ВНЗ). Тоді як проблеми висвітлення змісту навчання, фінансової звітності, внутрішньої документації, яка регламентує життя академічної спільноти, не привертають уваги, хоча вони є надзвичайно важливими. Можна створити спра-ведливі умови прийому, але поки абітурієнти не розумітимуть, що ж передбачає навчання на тій чи іншій спеціальності, вони не зможуть зробити усвідомлений вибір і далі орієнтуватимуться на розмиті уявлення про «престижність» професії чи університету. Можна отримати декларацію ректо-ра, але проґавити нецільове використання коштів, заховане десь в глибинах фінзвітності. Можна жа-літися на несправедливість і самоуправство ад-міністрації чи МОНа, при цьому не знаючи своїх прав і способів їх захисту, які вже доступні.

Власне, тут починається застереження: оп-рилюднена інформація має сенс лише тоді, коли її використовують. Навіть якщо в Україні з'являться аналогічні до російських вимоги до відкритості, навіть якщо ми підемо далі і виші нарешті будуть виконувати вимоги закону, без ініціативи зі сторо-ни студентів, викладачів, дослідників та громад-ських організацій, які користуватимуться наданою їм інформацією в боротьбі за свої права, усі ці дані лишаться просто зайвим мотлохом в глибинах сайту. Адже відкритість і прозорість – це не само-ціль, це інструмент для досягнення мети – якісної та доступної освіти, комфортних умов праці і нав-чання, розвитку науки. Це інструмент для ство-рення нових правил гри в університеті, за якими рішення приймають ті, хто навчає і хто навчається. Врешті, це зразок для змін не тільки вищої освіти, але й усього суспільства.

Рейтинг прозорості національних ВНЗ 2015

Результати моніторингу прозорості

Доступ до інформації слугує основою для впровадження дієвих механізмів забезпечення якості освіти. Цей чинник набирає ще більшої ваги за умов децентралізації, що розпочалася у системі вищої освіти України. Ми переконані, що автономію університетів повинна супроводжувати прозорість та відкритість для викладачів, студентів, абітурієнтів та широкої громадськості. Власне, доступ до інформації став одним із 10 стандартів внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, які були затверджені на останній конференції міністрів освіти країн Європейського простору вищої освіти. Володіючи інформацією про навчальні програми, абітурієнти та студенти здатні зробити більш зважений вибір щодо свого майбутнього фаху. Фінансова прозорість – це запорука довіри суспільства і, що важливо для майбутнього розвитку, донорів та меценатів. Адміністративна прозорість є підвалиною для поширення інформації про права та обов'язки усіх учасників освітнього процесу, боротьби з порушенням їхніх прав, корупцією, кумівством та непотизмом. Стратегія розвитку ВНЗ дозволяє зрозуміти цілі, яких прагне досягнути інституція, а також оцінити інструменти, які для цього застосовуються.

Протягом семи місяців Аналітичний центр CEDOS здійснював моніторинг доступності інформації на сайтах університетів та за допомогою інформаційних запитів. Моніторинг охопив 96 національних вищих навчальних закладів, в яких навчається понад 800 тис. студентів (56% від загалу). Майже сорок показників, які оцінювалися за попередньо апробованою методикою, були об'єд-

нані у 4 групи: фінансова прозорість (30%), адміністративна прозорість (20%), інформація про зміст програм (40%), а також стратегічне планування (10%). Детальніше про розрахунки балів у розділі Методологія.

Наявність нормативної та фінансової документації, інформації про керівництво ВНЗ та його рішення, оголошень про конкурси на заміщення вакантних посад, інформаційних пакетів ЄКТС, переліків дисциплін, їх описів та інформації про практичну складову програм, стратегічних планів та їх відповідних компонентів – доступність цих та інших даних була виміряна за столбальною шкалою. За результатами моніторингу ми склали Рейтинг прозорості національних університетів, який дозволив виокремити найкращі практики серед українських університетів, аби решта ВНЗ могли їх запозичити.

FAQ

Нижче ми зібрали відповіді на основні запитання, які допоможуть зрозуміти, чим є та чим не є Рейтинг прозорості національних ВНЗ

Чому у рейтингу представлені лише національні ВНЗ?

Національні ВНЗ обрані для дослідження як збірна категорія найбільших ВНЗ країни (у них навчається понад 800 тис. студентів), та таких, які за своїм статусом покликані показувати вищу якість

освіти. Проте в майбутньому ми плануємо охопити усі виші.

Чи означає висока позиція університету у рейтингу, що якість освіти в ньому вища, ніж у тих університетах, які знаходяться нижче?

Ні, такої безпосередньої залежності рейтинг не показує. Висока позиція в рейтингу, зокрема, по індикатору Зміст навчання, означає, що університет намагається розповісти громадськості, абітурієнтам та студентам про свої навчальні програми, очікувані результати вивчення дисциплін, викладачів та можливі бази практики. Доступ до цієї інформації не гарантує високої якості студій, однак він є необхідною передумовою для появи ефективних механізмів її забезпечення.

Чи означає високе місце ВНЗ у рейтингу, що в університеті немає корупції чи хабарництва?

Ні, такої безпосередньої залежності рейтинг не показує. Місце в рейтингу, зокрема, по індикатору Фінансова прозорість, демонструє, наскільки виш регулярно та в якому обсязі публікує на власному сайті або ж надає у відповідь на запит інформацію про заплановані витрати, здійснені витрати, розподіл заробітної плати, включно з усіма можливими надбавками та доплатами, вартість своїх освітніх та інших послуг тощо. Наявність цієї інформації у відкритому доступі не гарантує відсутності корупції, однак робить можливим контроль за фінансовою політикою університету та суттєво знижує шанси приховати прояви корупції.

Чи означає високе місце університету у рейтингу, що його керівництво проводять прозору адміністративну політику?

Ні, такої прямої залежності рейтинг не показує, адже ми не досліджували власне процеси прийняття рішення. Натомість висока позиція говорить про можливість безперешкодно знайти основні положення, які регламентують права та обов'язки адміністрації, викладачів та студентів, інформацію про склад керівних органів, контакти їхніх членів, звітність керівництва та оголошення про відкриті вакансії в університеті. Доступність цієї інформації є необхідною умовою відстеження правомірності тих чи інших рішень керівництва університетів.

Хто фінансує проект?

Дослідження здійснювалось за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Коротко про результати

Перше місце посів Національний університет «Львівська Політехніка» (71.3 бали). Університет має детально розроблений каталог курсів, де кожен може дізнатись, що передбачають ті чи інші дисципліни, які навички та знання вони дають, які види навчальних робіт передбачають, скільки годин відводиться на їх вивчення, хто викладає, як оцінюється робота студентів, тобто основні параметри про зміст предметів. Також на сайті можна знайти Інформаційний пакет ЄКТС та його переклад англійською мовою. Розвинута стратегія та вищі від середнього бали за фінансову та адміністративну прозорість дозволили Львівській Політехніці стати лідером Рейтингу.

Друге місце дісталось Харківському національному університету імені Каразіна (66.9). Університет отримав максимум балів за стратегічне планування. Стратегія тематично охоплює забезпечення якості освіти, дослідницьку діяльність, залучення коштів та їх розподіл, розвиток персоналу, зокрема, сприяння розвитку кар'єри молодих викладачів, міжнародну діяльність та розвиток інфраструктури. Також у стратегії окреслені цілі, інструменти та індикатори досягнення результатів. Окрім цього, Харківський національний університет досягнув вищих за середні результатів у решті показників.

Третє місце посів Тернопільський національний університет імені Пулюя (62.6), який набрав найбільше балів за фінансову прозорість, виконавши вимоги Закону про вищу освіту щодо публікації фінансових документів. На сайті університету можна знайти кошторис, фінансовий звіт, штатний розпис, інформацію про плату за навчання (англійською та українською) і про державні закупівлі, також він надав повні відповіді на усі запити на доступ до публічної інформації. Цей показник та досить високі бали за адміністративну прозорість та стратегічне планування дозволили увійти до трійки лідерів.

Загалом до першої десятки потрапили:

1. Національний університет «Львівська Політехніка» (71.3 бали)
2. Харківський національний університет імені Каразіна (66.9)
3. Тернопільський національний університет імені Пулюя (62.6)
4. Львівський національний університет імені Івана Франка (59 балів)

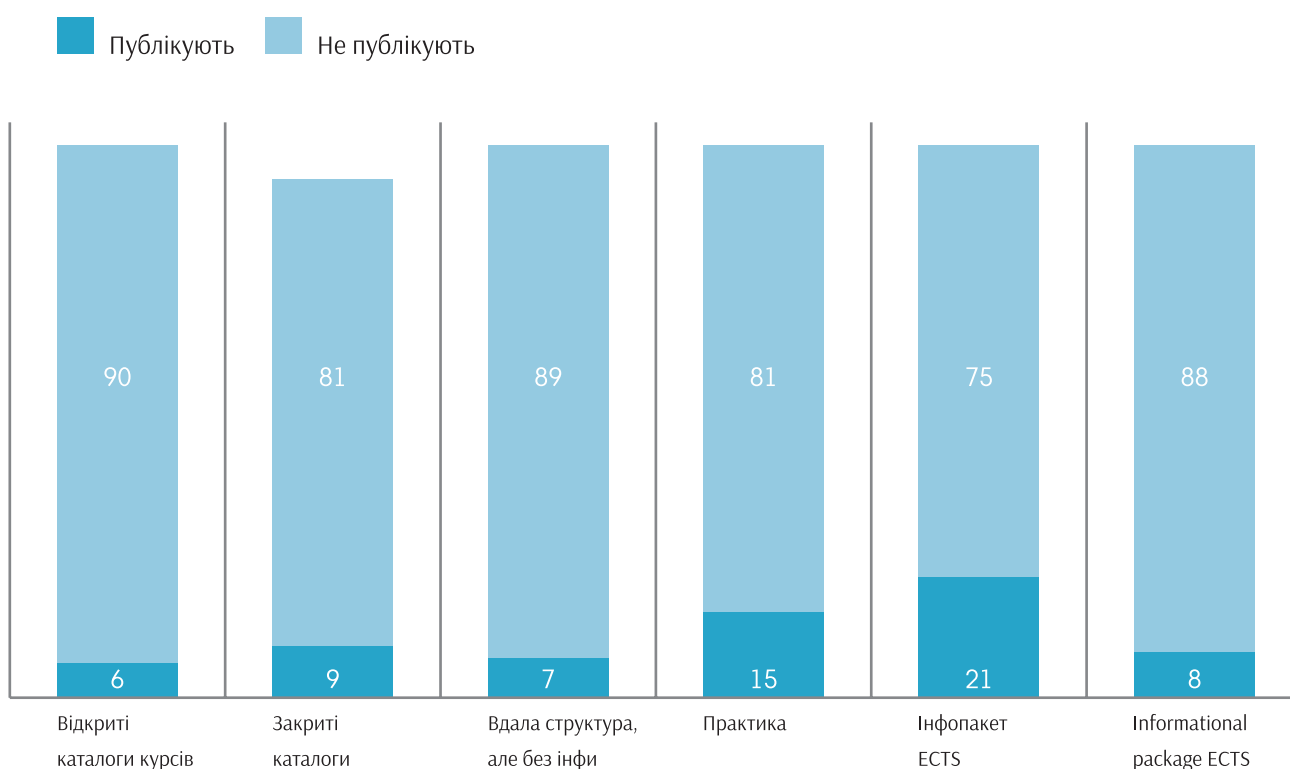
5. Київський національний університет імені Тараса Шевченка (57.1)
6. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» (56.1)
7. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького (55.5)
8. Київський національний торговельно-економічний університет (54,9)
9. Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (54.7)
10. Хмельницький національний університет (54.3)

Проте загалом лише 17 університетів перетнули позначку 50 балів зі 100 можливих. Це означає, що загальний рівень доступності інформації є невисоким. Університети досить часто недооцінюють важливості інформування як членів власної академічної спільноти, так і зовнішнього світу.

Зміст навчання

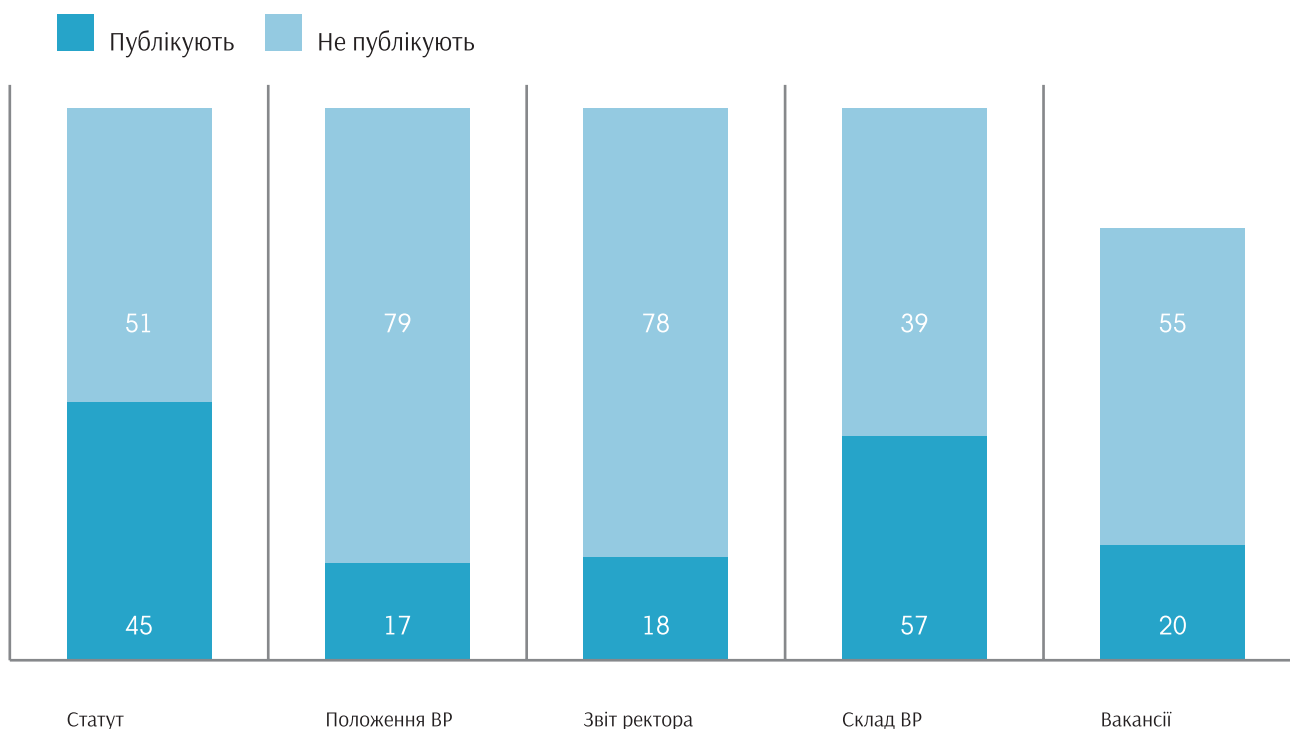
Ми вже згадували про каталог курсів Львівської Політехніки. Ще одним університетом, який має доступний та розвинутий каталог курсів, є Запорізький національний університет. Разом з тим, кілька університетів тримають каталоги курсів лише у внутрішньому доступі, що, на нашу думку, не сприяє поінформованості абітурієнтів, які хочуть вступати до них. Загалом університети не звикли інформувати про зміст своїх освітніх програм, подекуди відсутні навіть просто переліки курсів. Окрім цього, лише 15 університетів надають інформацію про проходження практики, зазначаючи конкретні організації та роботодавців, які залучені до цього процесу.

Важливо пам'ятати, що чим розважливішим буде вибір вступника, тим вищою буде його мотивація під час навчання. До того ж, реформа вищої освіти передбачає, що не лише контрактні, але й бюджетні кошти будуть надходити до вишів саме за абітурієнтом, а не за рішенням Міносвіти.

Інформація про зміст програм

Лише 10 ВНЗ перетнули позначку 20 балів із 40 можливих

Адміністративна прозорість

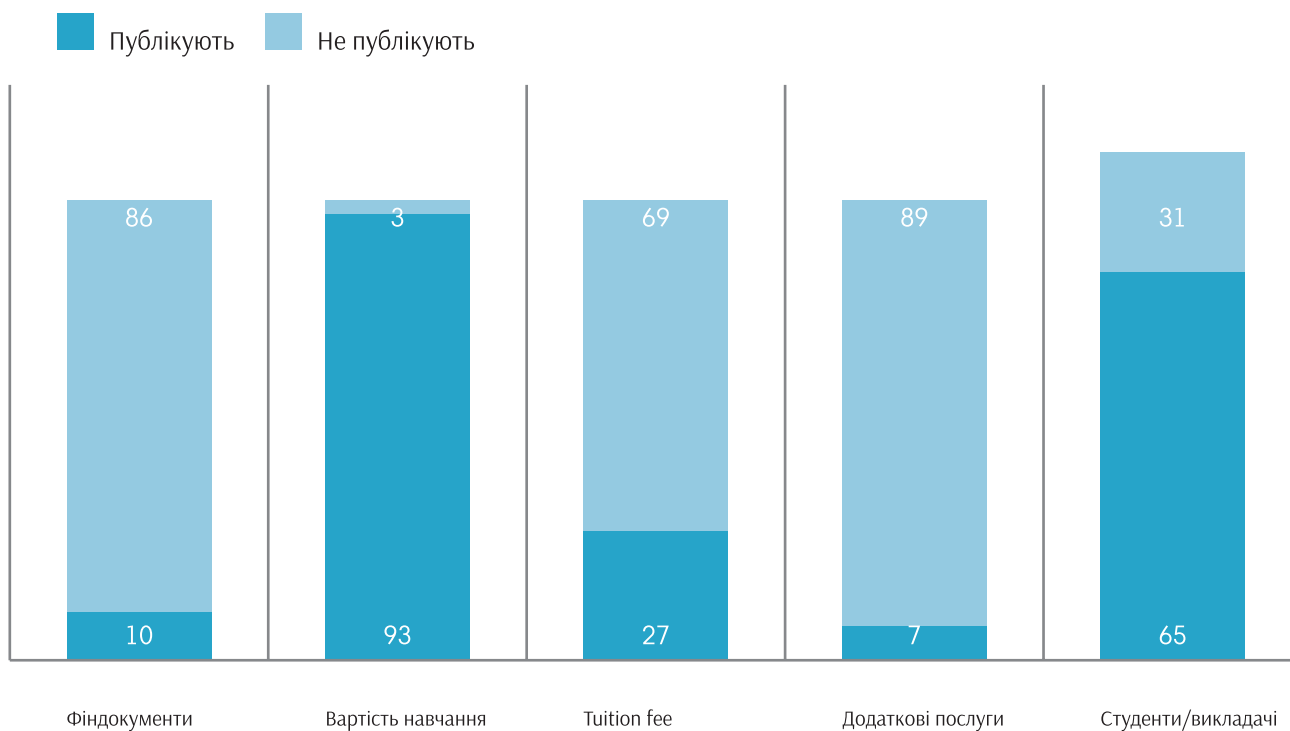
Лише 39 ВНЗ перетнули позначку 10 балів із 20 можливих

Адміністративна прозорість

Найкращими тут виявились Києво-Могилянська академія (18.8 бала), Кам'янець-Подільський університет імені Огієнка (17.6), Київський національний університет імені Шевченка (17) та Тернопільський національний університет імені Пулюя (17). Проте загалом рівень адміністративної прозорості не надто високий. Лише 39 ВНЗ перетнули позначку 10 балів із 20 можливих. Статут, який є основним документом, що регулює внутрішнє життя вишу, публікують на своїх сайтах 45 університетів. Лише 17 університетів публікують Положення про Вчену раду, 57 університетів інформують про її склад. Тільки 20 університетів публікують оголошення про вакантні посади на своїх сайтах. Треба зазначити, що конкурси під час моніторингу не відбувались у 21 виші, тому цей показник оцінювався для 75 університетів. Лише 18 університетів публікують на сайті звіт ректора.

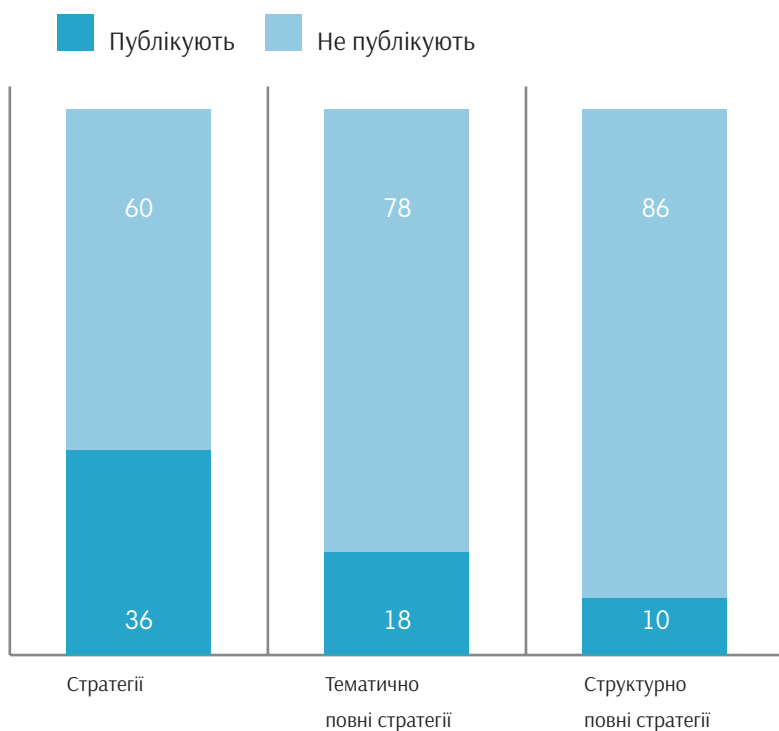
Фінансова прозорість

Лідерами з фінансової прозорості є Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, Південноукраїнський національний педагогічний Університет імені К. Д. Ушинського, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Харківський національний економічний університет. Усі вони набрали по 28 балів із 30 можливих. Однак переважно університети не інформують про свій фінансовий стан. Усі фінансові документи, а саме кошторис, звіт про його виконання та штатний розпис, у повному обсязі, як того вимагає Закон «Про вищу освіту», опублікували на своєму сайті лише 10 вишів. Майже всі ВНЗ повідомляють на сайті про вартість навчання українською мовою, натомість лише 27 університетів дублюють цю інформацію англійською. Водночас лише 7 університетів інформують про вартість додаткових платних послуг, хоча їх надають абсолютно усі ВНЗ, і вимога повідомляти їхню ціну на сайті зафіксована у законодавстві.

Фінансова прозорість

Лише 44 ВНЗ перетнули позначку 15 балів із 30 можливих

Стратегії

Лише 22 ВНЗ перетнули позначку 5 балів із 10 можливих

Стратегії

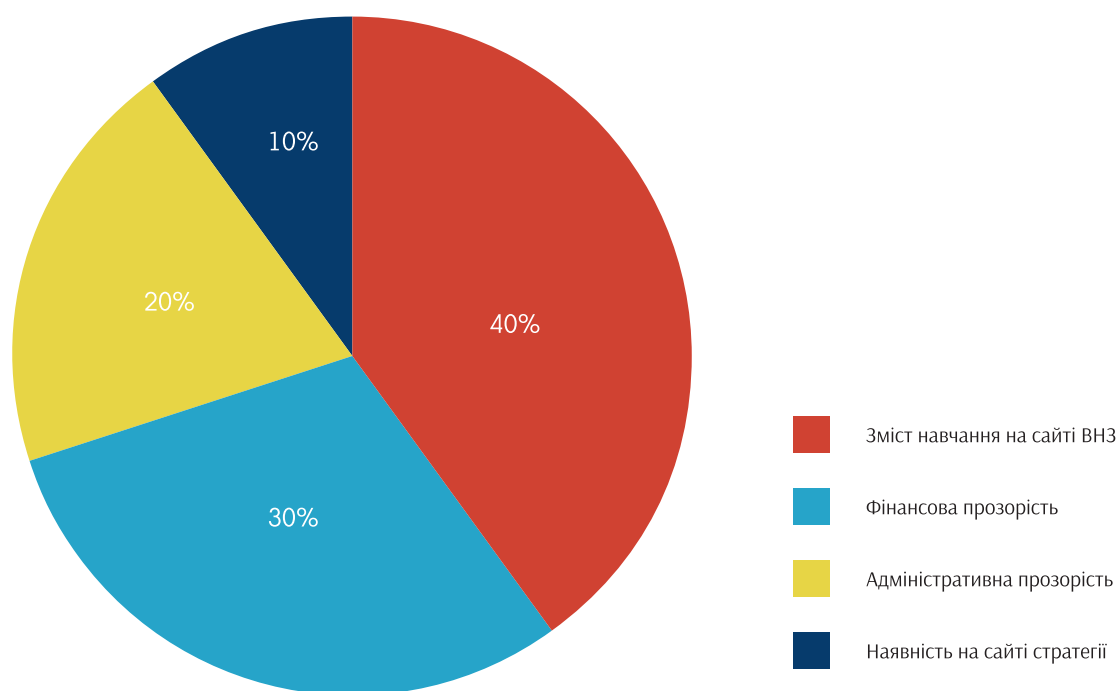
Максимальні 10 балів зі стратегічного планування набрали Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний гірничий університет України, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника та Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Загалом 36 університетів мають опубліковані стратегії, проте лише 18 вишів у своїх стратегіях охопили усі (або переважно усі) найважливіші сфери розвитку: забезпечення якості освіти, дослідницьку діяльність, залучення коштів та їх розподіл, розвиток персоналу, міжнародну діяльність та розвиток інфраструктури. І лише 10 ВНЗ виокремили у цих сферах чіткі цілі, інструменти та індикатори досягнення результату.

Методологія рейтингу прозорості національних ВНЗ 2015

Автор(к)и дослідження ставлять за мету привернути суспільну увагу до проблеми комунікації українських університетів з абітурієнтами і студентами, а також заохотити університети до більш прозорої інформаційної політики, зокрема на своїх офіційних сайтах.

Цільова аудиторія дослідження складається з представників університетів (у першу чергу адміністрації), журналістів, абітурієнтів та їхніх батьків.

Різномірність. Ми визнаємо різномірність університетів та усіляко вітаємо унікальність у втіленні їхньої інформаційної політики. Водночас різномірність обраних університетів не впливає на вимоги щодо прозорості їхньої діяльності. Варто зазначити, що рейтинг не включає університети, які підпорядковані силовим відомствам, через специфічний режим доступу до інформації щодо них.

Складові індексу прозорості

Джерела інформації. Рейтинг використовує веб-сайти ВНЗ як основне джерело інформації та вимірює факт наявності або ж відсутності певної інформації на них. Також джерелом інформації є факт задоволення/незадоволення запиту на публічну інформацію.

Моніторинг охопив усіх національні ВНЗ, окрім тих, які опинились на окупованих територіях, а також ВНЗ силових структур. Загалом у рейтинзі представлені 96 національних ВНЗ.

Фінансова прозорість (30%)

Індикатор у першу чергу відображає, наскільки університети виконують вимоги Закону «Про вищу освіту» та Закону «Про доступ до публічної інформації» щодо публікації своєї фінансової документації у відкритому доступі або ж надання її на запит.

Публікація фінансових документів на сайті ВНЗ:

- кошторис ВНЗ на 2014 або на 2015 рік – 4 бали
- звіт про використання та надходження коштів за 2014 рік – 4 бали
- штатний розпис ВНЗ на 2014 або на 2015 рік – 4 бали (зведений штатний розпис – 2 бали)
- Публікація інформації про державні закупівлі на сайті ВНЗ за 2014 роки – 2 бали

Наявність інформації про розмір плати за весь термін навчання:

- українською – 2,5 бали
- англійською – 2,5 бали

Наявність інформації про розмір плати за надання додаткових освітніх послуг – 2 бали

Відповідь на запити про публічну інформацію:

- кошторис ВНЗ за 2013 р. зі змінами – 1,5 бали, а також звіт про використання та надходження коштів за 2013 р. – 1,5 бали;
- штатний розпис ВНЗ на поточний рік – 3 бали (зведений штатний розпис – 1,5 бали);
- інформація про кількість студентів (бюджетників та контрактників) – 1,5 бали;
- інформація про кількість штатних науково-педагогічних та педагогічних працівників та сумісників – 1,5 бали (зведена або неповна інформація – 1 бал).

Протягом жовтня 2014 року – березня 2015 року відбувався щомісячний моніторинг сайтів ВНЗ, якщо протягом цього періоду на сайті була зафік-

сована згадана інформація, виш отримував відповідний бал. Якщо інформації була опублікована після наказу МОН № 166 від 19.02.2015, максимальний бал вдвічі зменшувався.

Адміністративна прозорість (20%)

Індикатор відображає, наскільки ВНЗ виконує вимоги Закону «Про вищу освіту» щодо відкритості основних Положень ВНЗ та інформації про його керівні органи, а також наскільки ВНЗ дотримується прозорості у своїй кадровій політиці, зокрема під час оголошення конкурсів на вакантні посади.

Наявність на сайті ВНЗ:

- статуту ВНЗ – 4 бали
- положення про Вчену раду – 2 бали
- інформації про вище керівництво (ректорат):
- склад – 1 бал
- контактні дані членів – 1 бал
- години прийому його членів – 1 бал
- склад Вченої Ради ВНЗ – 2 бали;
- склад останніх Зборів трудового колективу – 1 бал;
- річного звіту ректора – 2 бали.
- оголошень про вакантні науково-педагогічні посади на сайті ВНЗ – 3 бали
- відповіді на два запити на публічну інформацію про наявність/відсутність вакантних посад – 1,5+1,5 бали.

Протягом жовтня 2014 року – березня 2015 року ми щомісяця моніторили сайти ВНЗ, якщо протягом цього періоду на сайті була зафіксована згадана інформація, виш отримував відповідний бал. Бал за оголошення про вакантні посади залежав від відповіді ВНЗ на наш запит про їх наявність. Якщо протягом окресленого періоду ВНЗ не проводив конкурсу на заміщення вакантних посад, тоді зараховувалась максимально можлива кількість балів за цей показник скоригована на коефіцієнт, який розраховувався як відношення суми набраних балів до максимально можливої суми балів за всіма іншими параметрами індикатора. Якщо ВНЗ не відповів на запити і при цьому на сайті не було оголошень – за параметр оголошень виш отримував 0 балів.

Якщо публікація інформації відбувалась після наказу МОН № 166 від 19.02.2015, максимальний бал вдвічі зменшувався.

Наявність на сайті ВНЗ стратегічного плану розвитку (10%)

Індикатор відображає, чи ВНЗ здійснює стратегічне планування, а також показує наявність основних компонентів у стратегії.

Охоплення таких сфер діяльності у стратегічному плані розвитку:

- інформація щодо забезпечення якості освіти – 1 бал
- дослідницька діяльність – 1 бал
- формування (залучення коштів) та розподіл бюджету – 1 бал
- розвиток персоналу, зокрема сприяння розвитку кар'єри молодих викладачів – 1 бал
- міжнародна діяльність – 1 бал
- розвиток інфраструктури – 1 бал.
- Наявність у стратегічному плані розвитку таких компонентів:
 - стратегічні цілі – 1 бал
 - проекти, заходи та операційні цілі, на основі яких будуть досягатися стратегічні цілі, – 1 бал
 - показники, на основі яких можна перевірити виконання стратегічних цілей, – 2 бали.

Протягом жовтня 2014 року – березня 2015 року відбувався щомісячний моніторинг сайтів ВНЗ, якщо протягом цього періоду на сайті була зафіксована згадана інформація, виш отримував відповідний бал.

Інформування про зміст навчання на сайті ВНЗ (40%)

Індикатор показує, наскільки ВНЗ використовує свою веб-сторінку, аби інформувати про зміст власних навчальних програм, кадровий потенціал та систему оцінювання.

Опис навчальної програми, а саме:

- перелік дисциплін – 7 балів
- короткий опис мети дисципліни, знань та навичок, які вона дає, – 3 бали
- інформація про кількість годин або кількість кредитів ЄКТС в рамках інформації про дисципліни – 3 бали
- види робіт в рамках інформації про дисципліни – 4 бали
- розподіл оцінки в рамках дисципліни – 4 бали
- хто саме викладає ці дисципліни – 5 балів.

- Наявність інформації про можливості проходження практики – 4 бали (для університету або факультету загалом) або 6 балів (для кожної кафедри/програми).
- Інформаційний пакет ЄКТС – 3 бали (для університету або факультету загалом) або 5 балів (для кожної кафедри/програми).
- Англomовний пакет ЄКТС – 2 бали (для університету або факультету загалом) або 3 бали (для кожної кафедри/програми).

Протягом жовтня 2014 року – березня 2015 року відбувався щомісячний моніторинг сайтів ВНЗ, якщо протягом цього періоду на сайті була зафіксована згадана інформація, виш отримував відповідний бал. Моніторинг охоплював бакалаврські програми денної форми навчання, виняток склали Національна академія управління (магістерські програми).

Оцінка опису навчальної програми відбувалась на кожному факультеті/інституті. Спочатку ми ділили максимальний бал кожного параметру на кількість кафедр (рідше – програм) на факультеті. Потім отримане число множили на кількість кафедр (програм), які мають відповідну вимірювану складову. І так для кожного параметру. Потім ми додавали усі бали, які отримував факультет. Після цього додавали отримані кожним факультетом бали та ділили на кількість факультетів.

За таким же принципом відбувався розрахунок балів для параметрів інформації про практику та інформаційний пакет ЄКТС. Відмінність полягала лише в тому, що максимальна кількість балів для цих параметрів, якщо інформація була розміщена для усього факультету чи університету, зменшувалась.

Для мистецьких ВНЗ за складову інформації про практику зараховувалась максимально можлива кількість балів за цей показник скоригована на коефіцієнт, який розраховувався як відношення суми набраних балів до максимально можливої суми балів за всіма параметрами опису навчальної програми.

У моніторингу не брали участь загальноуніверситетські кафедри як гуманітарного, так і технічного профілю, військові кафедри, відокремлені підрозділи, а також факультети для іноземних студентів (окрім параметру щодо англomовного Інформаційного пакету ЄКТС). Якщо кафедра забезпечує загальну дисципліну лише для одного факультету, ми враховували її.

Якщо оцінювана інформація знаходилась лише у внутрішній мережі ВНЗ, то це не враховувалось, адже до неї не мають доступу зацікавлені абітурієнти.

Якщо інформація про навчальну програму, яка підлягала моніторингу, містилася в інформаційному пакеті ЄКТС, ми враховували її аналогічно до тієї, що розміщена на сторінці кафедри чи факультету.

Інформація про практику враховувалась лише в тому випадку, якщо були вказані конкретні підприємства та установи для її проходження.

Наявність інформаційного пакету ЄКТС враховувалась за умови, що він містив щонайменше 60% переліченої нижче інформації:

- загальний опис університету (включаючи тип і статус)
- перелік програм, які пропонує університет

- загальні процедури реєстрації та зарахування
- інформація про консультативну допомогу студентам
- вартість проживання
- житло
- харчування
- медичне забезпечення
- можливості для студентів з особливими потребами
- страхування/фінансове забезпечення (підтримка) студентів
- відділ студентських справ
- умови для навчання
- міжнародні програми
- практична інформація для мобільних студентів
- мовні курси
- практика
- умови для занять спортом та дозвілля
- студентські організації

Індекс прозорості – рейтингова таблиця

Подана таблиця з підсумковими балами за чотирма індикаторами.

Детальні таблиці з усіма 39-ма показниками можна переглянути за посиланням www.cedos.org.ua/rating

	Адміністративна прозорість (20)	Фінансова прозорість (30)	Інформування про зміст навчання на сайті ВНЗ (40)	Наявність на сайті ВНЗ стратегічного плану розвитку (10)	Підсумковий бал (100)
Білоцерківський національний аграрний університет	3.5	4.5	8.5	0	16.5
Вінницький національний аграрний університет	8	12.8	7.1	5	32.9
Вінницький національний медичний університет імені М.І.Пирогова	11	11.3	23.1	0	45.3
Вінницький національний технічний університет	14.5	15.5	16.8	0	46.8
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка	14	15.5	0.0	1	30.5
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна	8	14.5	8.9	0	31.4
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара	9	13.0	6.1	0	28.1
Житомирський національний агроекологічний університет	10	11.5	11.7	7	40.2
Запорізький національний технічний університет	5	18.5	10.1	8	41.6
Запорізький національний університет	12	13.0	24.9	1	50.9
Івано-Франківський національний медичний університет	13	13.5	14.0	0	40.5

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	9.5	13.5	8.9	1	32.9
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	17.6	10.0	7.4	8	43.0
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	16	10.5	17.1	7	50.6
Київський національний лінгвістичний університет	10	20.0	8.1	0	38.1
Київський національний торговельно-економічний університет	15.8	21.5	12.6	5	54.9
Київський національний університет будівництва і архітектури	5	14.5	15.4	0	34.9
Київський національний університет культури і мистецтв	2	2.0	8.2	0	12.2
Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І.К.Карпенка-Карого	9.4	24.0	9.1	0	42.5
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	17	16.0	16.1	8	57.1
Київський національний університет технологій та дизайну	5.9	12.5	12.3	3	33.7
Кіровоградський національний технічний університет	7	13.5	5.5	7	33.0
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	13	12.0	12.2	8	45.2
Криворізький національний університет	10.6	25.5	8.1	1	45.2
Луцький національний технічний університет	6	17.5	5.4	0	28.9
Львівська національна академія мистецтв	8.2	16.8	0.3	0	25.2
Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка	4	28.0	1.6	0	33.6
Львівський національний аграрний університет	5.5	14.0	6.4	0	25.9

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького	14	11.5	30.0	0	55.5
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького	7.5	9.3	0.9	0	17.6
Львівський національний університет імені Івана Франка	11	20.5	17.5	10	59.0
Миколаївський національний аграрний університет	8.2	11.5	15.5	6	41.2
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського	8.2	13.5	8.8	1	31.5
Національний авіаційний університет	7	8.5	14.0	3	32.5
Національний медичний університет імені О.О.Богомольця	14	8.5	16.5	0	39.0
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова	2	7.0	8.1	0	17.1
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	16	15.0	17.1	8	56.1
Національний транспортний університет	7	9.0	17.8	0	33.8
Національний університет фізичного виховання і спорту України	11.5	7.5	11.3	7	37.3
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв	8.2	7.5	9.2	1	25.9
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури	2.9	7.0	8.7	0	18.6
Національна академія статистики, обліку та аудиту	3.5	5.5	12.6	0	21.6
Національна академія управління при Президентіві України	10	9.0	11.4	0	30.4
Національна металургійна академія України	11.2	10.5	11.7	8	41.4
Національна музична академія України імені П.І.Чайковського	5	12.8	0.0	0	17.8

Національний аерокосмічний університет імені М.Є.Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	7.5	22.0	4.4	0	33.9
Національний гірничий університет України	8	4.5	12.7	10	35.2
Національний лісотехнічний університет України	5	11.3	10.8	0	27.0
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	9	25.5	16.7	0	51.2
Національний університет «Одеська юридична академія»	1	2.5	5.4	1	9.9
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого	15.9	10.0	6.7	0	32.6
Національний університет «Львівська політехніка»	12	18.0	32.3	9	71.3
Національний університет «Острозька академія»	4.7	21.5	13.2	0	39.4
Національний університет «Києво-Могилянська академія»	18.8	10.5	18.0	6	53.3
Національний університет біоресурсів і природокористування	13	7.5	22.4	9	51.9
Національний університет водного господарства та природокористування	11	14.5	5.4	0	30.9
Національний університет державної податкової служби України	10	15.5	9.9	0	35.4
Національний університет кораблебудування імені Адмірала Макарова	9.5	11.0	6.9	1	28.4
Національний університет харчових технологій	8.2	18.0	11.3	0	37.5
Національний фармацевтичний університет	11	22.0	14.6	0	47.6
Одеська національна академія зв'язку імені О.С. Попова	5	17.5	9.9	7	39.4
Одеська національна академія харчових технологій	4.5	10.0	5.8	0	20.3

Одеська національна морська академія	12	20.5	4.6	0	37.1
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової	9	15.5	0.0	0	24.5
Одеський національний економічний університет	7.5	22.0	10.9	0	40.4
Одеський національний медичний університет	3.5	19.0	20.0	0	42.5
Одеський національний морський університет	10.6	13.5	0.3	0	24.4
Одеський національний політехнічний університет	12.9	10.0	16.3	0	39.2
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова	9	22.5	7.2	0	38.7
Південноукраїнський національний педагогічний Університет імені К.Д. Ушинського	9	28.0	4.8	0	41.8
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка	10	13.5	9.9	0	33.4
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	5.5	6.5	8.5	0	20.5
Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника	15	17.5	12.2	10	54.7
Сумський національний аграрний університет	13	19.0	13.9	0	45.9
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	11.5	20.5	1.9	0	33.9
Тернопільський національний економічний університет	11	12.0	17.1	0	40.1
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	7	17.5	28.0	0	52.5
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	17	28.0	9.6	8	62.6
Ужгородський національний університет	13	24.0	10.4	1	48.4

Уманський національний університет садівництва	9	16.0	12.0	0	37.0
Харківська національна академія міського господарства	9	18.5	16.5	0	44.0
Харківський національний автомобільно-дорожній університет	9	20.5	6.1	0	35.6
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва	4	6.0	10.2	0	20.2
Харківський національний економічний університет	7.5	28.0	13.1	4	52.6
Харківський національний медичний університет	7.5	16.0	24.0	0	47.5
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди	7.5	17.0	5.6	0	30.1
Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка	5	14.5	8.2	8	35.7
Харківський національний університет будівництва та архітектури	5	15.5	7.2	0	27.7
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна	13	22.5	21.4	10	66.9
Харківський національний університет мистецтв імені І.П.Котляревського	5.5	8.5	11.5	0	25.5
Харківський національний університет радіоелектроніки	7	22.5	5.8	0	35.3
Херсонський національний технічний університет	7	13.5	7.4	0	27.9
Хмельницький національний університет	7.5	20.0	26.8	0	54.3
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	2	4.5	4.8	0	11.3
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	11	16.5	16.6	1	45.1
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка	7.5	2.0	10.6	0	20.1

Рекомендації для керівників вищих навчальних закладів, Міністерства освіти та науки України і Комітету науки та освіти Верховної Ради України

Робота над моніторингом прозорості ВНЗ має на меті не лише констатувати факт наявності чи відсутності певної інформації у відкритому доступі, ми прагнемо підвищити рівень прозорості в українській вищій освіті. Для цього ми, вивчивши досвід як вітчизняних ВНЗ, так і кількох зарубіжних країн, хочемо запропонувати такі рекомендації із вдосконалення інформаційної політики українських університетів.

Інформування про зміст навчання на сайті ВНЗ

Розміщення на офіційному сайті навчального закладу переліку та опису курсів, що викладаються, характеристика викладачів, що їх викладають, є важливими з кількох причин. Перш за все, таким чином університет показує, що саме будуть вивчати майбутні студенти. Це необхідно і для того, аби абітурієнти при виборі ВНЗ та спеціальності могли зробити інформований вибір (а це, у свою чергу, означатиме більш мотивованих та краще підготованих до навчання вступників), і для того, аби роботодавці могли оцінити, які конкретно знання та вміння отримають випускники різних спеціальностей. Таке інформування становить не меншу користь і для самих студентів, які самостійно обирають чверть обсягу освітньої програми.

Ця складова інформаційної політики ВНЗ набуває особливої актуальності в умовах теперішньої реформи вищої освіти, адже державні стандарти віднині будуть містити лише кінцеві компетенції,

якими повинен оволодіти студент, а наповнення освітніх програм залежатиме від університету. Відтак, у різних ВНЗ студентів однієї спеціальності можуть навчати по-різному, і кожен університет зацікавлений у тому, щоб показати унікальність і переваги саме його програм.

Представити цю інформацію можна у різні способи – зробити єдиний каталог спеціальностей та курсів, де розміщені усі предмети, що викладаються в університеті, з описами та можливістю пошуку та сортування за різними критеріями, або, наприклад, можна представити інформацію про зміст освіти на сторінках факультетів чи кафедр, де викладаються відповідні курси. У другому підході потрібно потурбуватись про однорідність дизайну та логічної структури сторінок різних підрозділів.

Не менш важливою є й інформація про можливість пройти навчальну та виробничу практику – це, зокрема, демонструє співпрацю ВНЗ із конкретними підприємствами, науковими осередками, державними структурами, засвідчуючи визнання останніми високої якості освіти в даному виші та зацікавленість у його випускниках. Важливо згадувати саме про конкретні установи та описувати можливу діяльність під час практики. Також неабияку користь та промоцію для ВНЗ принесе згадка про співпрацю з вишем на сайтах установ, де відбувається практика.

Також досить інформативною є публікація окремої звітності відділу працевлаштування з зазначенням даних про кількість тих, хто звернувся, працевлаштувався – за фахом чи ні.

Вкрай корисним для абітурієнтів є опис міжнародної діяльності університету. Особливо можливість участі у обмінах та програма подвійного диплому. Така інформація повинна подаватись з чіткою згадкою про програми та закордонних партнерів та знаходити своє підтвердження на сайтах цих партнерів. Окрім того, вступників може цікавити загалом позиція викладачів та адміністрації університету до права студентів на академічну мобільність – найкращим підтвердженням прихильного ставлення та сприяння є статистичні дані про кількість учасників різних міжнародних програм серед студентів вишу.

Інформація про матеріальне забезпечення ВНЗ також дозволяє вступникам зробити більш свідомий вибір. Особливу увагу варто приділити гуртожиткам, забезпечивши можливість віртуальної прогулянки житловими приміщеннями.

Якщо у ВНЗ студенти реалізують позачасові проекти, то їх результати, опубліковані у різних форматах на сайті вишу, красномовно розкажуть вступникам про можливості громадської діяльності.

Усе вищеперераховане стосується також і наявності інформації про зміст навчання англійською та іншими іноземними мовами. Залучення іноземних студентів є не лише вагомим джерелом фінансування для університету, але й певним знаком якості – адже молодь доклала зусиль та приїхала в іншу країну, аби вчитися саме у цьому виші. Тож доцільно докласти зусиль, аби зацікавити потенційних іноземних студентів, а разом з ними і іноземні університети та підприємства, надаючи конкретну та докладну інформацію про навчання у Вашому навчальному закладі.

Фінансова прозорість

Згідно із Законом України «Про вищу освіту», ВНЗ повинні оприлюднювати на своїх офіційних сайтах фінансову документацію – кошторис, звіт про використання та надходження коштів, штатний розпис. Також згідно із ЗУ «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» має оприлюднюватися інформація про усі закупівлі, здійснені за кошти державного бюджету. Ще один закон, «Про доступ до публічної інформації», вимагає від установ, що розпоряджаються державними коштами або виконують владні функції, надавати інформацію про їхню діяльність, в тому числі фінансового характеру, у відповідь на запит.

Втім, оприлюднення інформації про фінансовий стан та перспективи ВНЗ є необхідним не лише через вимоги законодавства. Відкрита фінансова звітність є усталеною практикою практично в усіх країнах Заходу – університети зацікавлені у тому, аби створити образ прозорої установи, що використовує кошти у максимально ефективний спосіб. Це допомагає сформувати довірчі стосунки з усіма джерелами фінансування – як державою, так і приватними донорами. У співпраці з останніми фінансова прозорість особливо важлива, адже вона допомагає залучати кошти – прозорість та докладне звітування гарантують цільове використання коштів і в майбутньому. Допомагає це й у співпраці з громадськими організаціями, особливо тими, що моніторять використання державних коштів. Натомість відмова у наданні інформації або її оприлюдненні викликають підозри у корупції, недоброчесності та неефективному використанні ресурсів. А це, у свою чергу, ускладнює фандрайзинг та співпрацю з теперішніми та потенційними партнерами.

Принцип фінансової прозорості може реалізовуватися різними способами. Мінімум, який вимагається законом, – це оприлюднення «первинної» фінансової інформації на офіційному сайті та надання її у відповідь на інформаційні запити. Однак дані у такому вигляді є малозрозумілими, і їх пошук на сайті може бути непростим. Тому доцільно включати опис фінансового стану навчального закладу у річний звіт ректора.

Адміністративна прозорість

Закон України «Про вищу освіту» вимагає від ВНЗ обов'язково оприлюднювати на офіційних веб-сайтах статут, положення про будь-які колегіальні органи та їх персональний склад, а також склад керівних органів.

Крім вимог закону, прозорі механізми управління важливі як для університетської спільноти, так і для взаємодії із керівними органами. Можливість легко знайти контакти адміністрації, зв'язатися з її представниками спрощує комунікацію всередині університету, запобігає ізоляції адміністративних та науково-педагогічних працівників. Адміністративна прозорість дозволяє університетській спільноті не тільки знати свої права та обов'язки, а й ефективно їх використовувати, для захисту індивідуальних та колективних інтересів. Відповідно, ми оцінювали наявність на сайті університетів статуту, Положення про Вчену раду та її

склад, склад ректорату, контактні дані його членів та години прийому, склад зборів трудового колективу, оголошення про вакантні посади та наявність річного звіту ректора.

Стратегічне планування

Стратегічне планування є важливим та невід'ємним елементом побудови успішного ВНЗ. Досвід показує, що правильне стратегічне планування дає можливість отримати матеріальні та нематеріальні вигоди: поліпшити фінансові показники, збільшити можливості для економії та ефективного використання ресурсів, визначити пріоритети, з'являється можливість передбачати як майбутні проблеми та зводити до мінімуму вплив несприятливих факторів, так і появу додаткових можливостей і сповна їх використати.

Як наслідок, це призводить до більш швидкого та ефективного прийняття рішень, ефективнішої роботи, а значить підвищується мотивація і задоволеність трудового колективу та зростає престижність ВНЗ в очах студентів.

В рамках проекту для початку ми оцінювали не просту наявність або відсутність стратегічного плану розвитку, але й звертали увагу на його змістовне наповнення: наявність інформації про забезпечення якості освіти, дослідницьку діяльність, планування міжнародної діяльності університету, планування залучення коштів, розвиток персоналу, інфраструктури, наявність стратегічних та операційних цілей, індикаторів для оцінки досягнення чи не досягнення.

Приклади вдалих практик прозорості

Вдалими прикладами фінансової відкритості є відразу 4 ВНЗ, які набрали 28 балів з 30 можливих. Це Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

Вдалим прикладом адміністративної прозорості може бути Національний університет «Києво-Могилянська Академія», яка набрала 18.8 балів з 20 можливих.

Як краще подавати інформацію про зміст навчання можна побачити на сайтах Національного університету «Львівська політехніка», Запорізько-

го національного університету та Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Стратегічний план, який змістовно відповідає поставленим вимогам, можна побачити на сайтах Львівського національного університету імені Івана Франка, Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, Національного гірничого університету України. Такі плани містять не тільки інформацію про основні напрямки діяльності, а й конкретні цілі, заходи та індикатори, аналізуючи які, можна оцінити виконання поставлених в стратегічному плані завдань.

Міністерству освіти і науки окрім проведення традиційної роз'яснювальної роботи з важливості виконання заходів, спрямованих на підвищення ефективності, прозорості та публічності в роботі вищих навчальних закладів, варто також зробити ряд конкретних кроків для прискорення процесу набуття відкритості. Враховуючи те, що нинішні проблеми лежать здебільшого не в площині законодавчих змін, а скоріше в небажанні бути прозорими, або не розумінні того «як це робиться» або «які вигоди дає прозорість» правильним кроками були б:

1. Постійний контроль та притягнення до відповідальності посадових осіб, які систематично не виконують вимог закону «Про вищу освіту», зокрема ч. 4, ст. 79.
2. Змінити типові форми документів фінансової звітності, які повинні бути оприлюднені на сайтах ВНЗ, з метою забезпечення цілісності та повноти інформації та унеможливлення її приховання. Наприклад, штатний розпис повинен відображати розподіл ставок за кафедрами, а не лише загалом по ВНЗ. Також фінансова документація повинна містити інформацію про розподіл премій між різними категоріями посад та між різними кафедрами.
3. Провести роз'яснювальну роботу щодо існуючих механізмів посилення прозорості.
4. Рекомендувати університетам складати покрокові Інституційні плани з посилення прозорості, які передбачають:
 - план розширення переліку та оприлюднення на сайтах ВНЗ різноманітної статистичної інформації з діяльності університетів
 - впровадження перехресної перевірки прозорості, шляхом залучення неурядових організацій, проведення зовнішнього аудиту,

постійного моніторингу прозорості з боку студентів та викладачів.

Також Міносвіти спільно з ВНЗ повинно розпочати створення (або вдосконалення наявного) інформаційного ресурсу на зразок британського Unistats, де буде акумулюватись інформація про програми, які пропонують університети. Зі становленням системи забезпечення якості вищої освіти цей ресурс має акумулювати необхідні для абітурієнтів, роботодавців, студентів, викладачів, медіа чи громадськості кількісні та якісні дані.

Окремою проблемою, яка потребує вирішення, є кваліфікація нинішніх наглядових рад в університетах. По-перше, потрібно дистанціювати їх від впливу керівництва ВНЗ, а також наділити реальними повноваженнями за контролем над формуванням бюджету університету, здійсненням витрат та розподілом фонду заробітної платні та над виконанням стратегії розвитку. Зокрема такі повноваження повинні передбачати можливість ініціювання дострокового відкликання керівництва університету за невиконання стратегії розвитку. Ці нововведення потребують внесення змін до Закону «Про вищу освіту».

Київ 2015

